

STUDII

CITAREA
ÎN ELABORAREA TEXTULUI-DESPRE-DREPT

Citare, citat, referință. Elemente de bază

DOI: 10.24193/SUBBiur.67(2022).3.3
Data publicării online: 13.04.2023

Dorin JOREA*

Abstract: Indicarea surselor consultate, în lucrările academice, e actualmente o îndatorire care excedează sfera unui *fair-play* intelectual fiind impusă atât deontologic cât și juridic. Cum se realizează această indicare a surselor? și, rămânând în domeniul probității academice, ce folos aduce indicarea lor? Iată o preocupare care frământă nu doar termenii frecvent invocați: sursă, citare, citat, referință, dar își propune să identifice standardele internaționale și principiile aplicabile citării – recunoscute internațional - pentru a le extinde domeniului scrierii textului-despre-drept, confruntat astăzi cu informații și date provenite din surse neomogene și preponderent digitale. Iată - o preocupare pentru o citare corect construită!

Cuvinte cheie: citare, citat, referință, bibliografie, sursă, resursă de informații.

* Asist.univ. dr. Dorin JOREA, Facultatea de Drept a Universității Babeș-Bolyai din Cluj, redactor-coordonator al Studia Universitatis Babeș-Bolyai Iurisprudentia, e-mail: dorin.jorea@law.ubbcluj.ro, <https://orcid.org/0000-0002-7054-392X>.

CITING WHEN WRITING ABOUT LAW

Citations, quotes, references. The basics.

Abstract: Citing your sources exceeds the mere intellectual fair-play assumed in academia, being today both an ethical and legal duty. How do we cite all our sources, and, remaining in the fair-play field, why should we? We don't intend to analyze only the differences in dealing with different terms: citing, quoting, and referencing. We intend to search for the principles and international standardized rules for referencing information resources. Our goal is to extend their use in Romania, in the field of legal writing. This work must be done due to the heterogeneity in using sources in the digital age.

Keywords: citation, quote, bibliographic reference, source, information resource.

Cuprins

I.	Introducere	70
a)	Stadiul standardizării în domeniu.....	72
b)	Cercetarea românească la ora actuală.....	74
II.	Ce este o citare?	75
a)	Citarea în context procesual	76
b)	Citarea în activitatea de elaborare a <i>textului-despre-drept</i>.....	80
	1. Semnele citării	85
III.	Ce anume cităm?	87
a)	Despre „sursa” care trebuie indicată	87
	1. Citarea, referința și resursa informațională în contextul ISO 690:2021	93
IV.	De ce cităm?	97
a)	Scopul citării.....	97
b)	Principiile citării informațiilor	98
	1. Importanța sursei sau al statutului datelor și al citării acestora.....	101
	2. Creditarea și recunoașterea drepturilor autorului asupra operei sale	102
	3. Evidențierea sursei.....	103
	4. Utilizarea de Identificatori unici	103
	5. Acces.....	104
	6. Persistență.....	104
	7. Specificitate și posibilitate de verificare	105
	8. Interoperativitate și flexibilitate.....	106
V.	Cum anume cităm?	106
a)	Structura unei citări bibliografice	106
c)	Despre autor și operă în contextul citării	109
VI.	Concluzii	111
	Anexa I: Reflecții.....	114
	Anexa II: Aspecte etimologice.....	116
	Anexa III: Dispozitivul de citare/conceptul de citare/citativul.....	117
VII.	Bibliografie.....	119

I. Introducere

Ce este o citare?, de ce cităm?, ce anume cităm? și cum anume cităm? sunt întrebări distincte. Nevoia navigării cititorilor prin labirintul publicațiilor juridice furnizează imboldul practic pentru a cita. Normele legale¹ ori deontologice² ne indică un răspuns pentru întrebarea „de ce”, iar standardele de citare și regulile editurilor juridice furnizează versiuni despre „ce anume/cât” și „cum”. Aceste versiuni trebuie însă să funcționeze ca instrumente guvernate de forțe deontice întrucât prin „ce anume” și „cum cităm” împlinim, de fapt, dezideratul de a cita corespunzător și de a atinge obiectivele urmărite prin acțiunea de a cita [bibliografic] corect.

Prin acest studiu vom încerca să oferim răspunsuri la următoarele problematici: [I] „ce este o citare”, [II] „ce anume cităm” [III] „de ce cităm” și [IV] „cum anume cităm”. În raport cu cea din urmă, vom aborda doar unele probleme inedite – [a)] despre structura unei referințe bibliografice și [b)] despre autor și operă în contextul citării.

Analiza sensurilor tehnico-juridice și ale celor tehnico-documentaristice ale noțiunii de „citare” ne va permite să diferențiem activitatea de citare – văzută ca un act procedural – de actul de citare ca activitate specifică de creare a *textului-despre-drept*³. Raportat la ultima conotație a acțiunii de „a cita”, identificarea valorilor de sens ale noțiunii: creare de referințe ori redarea unor citate e de esența prezentei cercetări. Citare, referință, citat – noțiuni ce necesită și vor primi explicații. Vom analiza apoi scopurile academice ale citării pentru a face cunoscută utilitatea muncii

¹ Ce au ca obiect: sancționarea plagiatului, protecția operei prin limitarea preluărilor neautorizate etc.

² *E.g.*: coduri de etică universitară sau profesională.

³ Asupra *textului-de-drept* și *textului-despre-drept*, v: Paul VASILESCU, „Discursul juridic. O introducere. (I)”, *Studia Universitatis Babeș-Bolyai Iurisprudentia*, vol. 65, nr. 3/2020.

de elaborare [corectă] a citărilor. Într-o ultimă parte, vom analiza anatomia unei citări și vom explica tehnica compunerii acesteia din grupuri de elemente de date pentru ca, în final, să adresăm problemele generate de indicarea autorului și a operei din cadrul unor documente care nu sunt protejate de legea drepturilor de autor.

Dicționarele, legislația și standardele în vigoare în România și nu numai vor sta la bazele explicării diferențelor semantice și a justificării normative a activității de citare. Explicațiile utilității citării bibliografice precum și tehnica compunerii citărilor bibliografice vor fi explicate în raport cu principalul standard în vigoare ISO 690:2021 privind formarea citărilor și referințelor bibliografice.

a) Stadiul standardizării în domeniu

În România, standarde de citare putem identifica încă din 1970⁴. La nivel internațional, Organizația Internațională de Standardizare⁵ a elaborat și apoi publicat, în 1987, un standard cuprinzând un set de principii și reguli practice pentru citări și referințe bibliografice⁶ și, în 1997, primul standard aferent aplicării acestor reguli și documentelor electronice sau părților acestora⁷. Cele două au fost sistematizate, în 2010, într-unul singur⁸. Aceste standarde au fost preluate și de Asociația de Standardizare din România⁹ care a renunțat la standardele de stat¹⁰ anterioare¹¹, fie pentru că le-au scos din uz propriu-zis¹², fie pentru că au fost înlocuite de standardele românești care

⁴ STAS 6158-70 *Referințe bibliografice. Structură, formă și conținut*, ieșit din vigoare [anulat sic.] la 1.01.1990, fiind înlocuit de STAS 6158-90, *Referințe bibliografice. Structură, formă și conținut*, ieșit din vigoare în 13.07.1995. Cf.: <https://magazin.asro.ro/ro/standard/4761>, arhivă: <https://perma.cc/HTT4-GWZN>.

⁵ Pe viitor: „ISO”.

⁶ INTERNATIONAL ORGANIZATION FOR STANDARDIZATION, *ISO 690:1987 Documentation – Bibliographic references – Content, form and structure*, ISO 690:1987(en).

⁷ INTERNATIONAL ORGANIZATION FOR STANDARDIZATION, *ISO 690-2:1997 Information and documentation – Bibliographic references – Part 2: Electronic documents or parts thereof*, ISO 690-2:1997(en).

⁸ INTERNATIONAL ORGANIZATION FOR STANDARDIZATION, *ISO 690:2010 Information and documentation – Guidelines for bibliographic references and citations to information resources*, ISO 690:2010(en).

⁹ Pe viitor: ASRO.

¹⁰ Pe viitor: STAS.

¹¹ STAS 6158-70 *Referințe bibliografice. Structură, formă și conținut*, ce a fost înlocuit de STAS 6158-90, ultimul scos din uz de SR ISO 690:1996. Au urmat, transpuse din standardele ISO, standardele românești sub numerele SR ISO 690:2018 și SR ISO 690:2021 *Informare și documentare. Ghid pentru referințe bibliografice și citarea resurselor de informare*.

¹² E cazul mai multor standarde care au fost anulate și nu au fost înlocuite propriu-zis cu un alt standard: STAS: 6075-63 *Publicații periodice. Manșeta bibliografică*; STAS 8301-81

preiau standardele ISO. Variantele standardelor ISO 690:1987 și 690-2:1997, traduse și aprobate în România, se regăsesc sub numerele SR ISO 690:1996¹³ respectiv SR ISO 690-2:2001¹⁴. Aceste ediții vechi sunt singurele disponibile în puținele biblioteci din România care le-au oferit spre consultare¹⁵. Actualmente, toate standardele amintite au ieșit din vigoare fiind înlocuite de

Informare și documentare. Terminologie; STAS 12629/1-88 *Descrierea bibliografică a documentelor. Schema generală*; STAS 12629/2-88 *Descrierea bibliografică a documentelor. Publicații monografice curente*; STAS 12629/3-88 *Descrierea bibliografică a documentelor. Publicații seriale*; STAS 12629/6-88 *Descrierea bibliografică a documentelor. Materiale cartografice*; STAS 12629/7-89 *Descrierea bibliografică a documentelor. Materiale audiovizuale* cf: ASOCIAȚIA DE STANDARDIZARE DIN ROMÂNIA, „Standarde anulate”, *Buletinul Standardizării*, - iulie/2018, <https://www.asro.ro/wp-content/uploads/2018/08/BS-august-2018-web.pdf>, arhivă: <https://perma.cc/R39Y-7DST>, p. 11 și a STAS 8660-82 *Cărți și broșuri. Prezentare redacțională*, scos din uz în august 2019 cf. ASOCIAȚIA DE STANDARDIZARE DIN ROMÂNIA, „Standarde anulate”, *Buletinul Standardizării*, - august/2019, online: <https://www.asro.ro/wp-content/uploads/2019/12/Pages-from-BS-08-2019-web.pdf>, arhivă: <https://perma.cc/52VN-YFMT>, p. 8.

¹³ Detalii pe site-ul ASRO: <https://magazin.asro.ro/ro/standard/10877>, arhivă: <https://perma.cc/SZ7G-KEUP>.

¹⁴ Detalii pe site-ul ASRO: <https://magazin.asro.ro/ro/standard/26169>, arhivă: <https://perma.cc/LVU5-Y2GF>.

¹⁵ Cele mai recente exemplare deținute în bibliotecile din România par să fie ale standardului românesc ce transpune ISO 690-2:1997. Biblioteca Națională a României, Biblioteca Universității Tehnice Gheorghe Asachi Iași, Biblioteca Centrală Universitară Mihai Eminescu Iași și Biblioteca Universității Politehnica Timișoara pun la dispoziție SR ISO 690-2:2001; Doar la bibliotecile universităților tehnice din Iași și Timișoara furnizează versiunile mai vechi ale primului standard ISO 690:1987, sub transpunerea sa românească: SR ISO 690:1996. Rezultatele au fost preluate din catalogul bibliotecilor din România: ROLINeST, <http://rolinest.edu.ro/V/RAI3PD3XEMBR8LUMBFF6TH1QG1UL2SNTLP8G2V38J85TVFRVXC-03144?func=quick-3&short-format=000> [motorul de căutare nu mai este funcțional la data publicării prezentului material].

actuala ediție: SR ISO 690:2021¹⁶ care extinde regulile privind citarea resurselor informaționale în format electronic, instituie reguli privind identificatorii persistenți, linkurile permanente și arhivele web. Alături de ISO, NISO a creat pentru SUA un standard similar¹⁷.

b) Cercetarea românească la ora actuală

La momentul inițierii acestui demers de cercetare, interesul pentru tematica abordată și anvergura publicațiilor din România dedicate citării în textele juridice erau relativ restrânse¹⁸.

¹⁶ INTERNATIONAL ORGANIZATION FOR STANDARDIZATION, *International standard 690:2021: Information and documentation Guidelines for bibliographic references and citations to information resources*, ISO 690:2021(en). A fost preluat prin standardul românesc SR 690:2021 *Informare și documentare. Ghid pentru referințe bibliografice și citarea resurselor de informare*. Standardul nu e menit uzului juridic, acesta decizându-se net de utilizarea sa în acest domeniu atunci când există alte reguli și manuale de citare specifice uzului juridic. În România, în lipsa acestora, citarea se realizează cutumiar cu invocarea regulilor STAS-urilor ori standardului ISO 690 și cu adaptările preluate de la înaintași. Iată un domeniu în care s-a copiat, s-a imitat, s-a perfecționat, fără a se putea ridica problema plagiatului!

¹⁷ NATIONAL INFORMATION STANDARDS ORGANISATION, *ANSI/NISO Z39.29-2005 (R2010) Bibliographic References*, ANSI/NISO Z39.29-2005. Spre deosebire de standardul ISO, cel al NISO e disponibil gratuit spre consultare online.

¹⁸ Majoritatea articolelor identificate sunt în legătură cu plagiatul care, la rândul lui, e în legătură cu ocrotirea dreptului de autor: Viorel ROȘ, „Dreptul de citare”, *Revista Română de Dreptul Proprietății Intelectuale*, nr. 3/2009; Vasile DOCEA, „Citarea: Problemă juridică sau academică”, *Curierul Judiciar*, nr. 9/2017 etc. La acestea adăugăm: Claudiu-Octavian ULICI, *Forma citatului juridic*, Cluj-Napoca, 2014, online: <https://www.ulici.ro/carte/FCJ.pdf>, arhivă: <https://perma.cc/EQF6-W2HJ/>. „Forma citatului juridic” nu ține însă cont de specificul național în citarea din domeniul juridic din România, nefiind altceva decât o propunere a aplicării unor forme și reguli străine destinatarilor-cititori, inspirate din cărți provenite din lumea juridică anglo-saxonă. Lucrarea e un exercițiu de imaginație și un efort intelectual [rămas steril] pentru care însă autorul trebuie creditat în măsura originalității

Datorită similitudinii regulilor de citare din ISO 690 cu formele referințelor bibliografice din lucrările academice românești, s-ar putea crede că ar fi existat o tradiție a utilizării și consultării standardului ISO amintit în România. Dacă e să luăm însă în considerare penuria exemplarelor din țara noastră și invocarea, cu precădere, a standardului STAS 6158-70¹⁹ sau STAS 6158-90 drept standard de referință, la mulți ani de la ieșirea acestora din vigoare²⁰, descoperim, de fapt, o ignorare a problematicii abordate. Iată de ce, cercetarea propusă de noi nu e doar una elementară, ci și una necesară.

II. Ce este o citare?

Pentru juriști, acțiunea de „a cita” e relevantă din perspectiva a trei semnificații²¹: Prima e **acțiunea de a soma** pe cineva să apară în fața unei instanțe judecătorești²² sau a unei alte autorități²³.

textului său. Sistemul de citare propus pentru dreptul național apare astăzi în contradicție cu mai multe principii ale citării: cel al accesului la date, al interoperativității și flexibilității în citarea datelor și al specificității și posibilității de verificare a datelor citate, principii pe care le vom analiza mai încolo (v.: p. 97 *et seq.*).

¹⁹ În România STAS 6158-70 sau STAS 6158-90 sunt indicate ca fiind formele standardizate de referință chiar în lucrări din anii 2008, 2010 : Angela REPANOVICI, *Managementul resurselor informaționale în cercetarea științifică*, Editura Universității „Transilvania”, Brașov, 2008, p. 142; Septimiu CHELCEA, *Cum să redactăm o lucrare de licență, o teză de doctorat, un articol științific, în domeniul științelor socioumane*, a IV-a (ed.), comunicare.ro, București, 2010, p. 172.

²⁰ V.: n. 12.

²¹ A se vedea: Anexa II: Aspecte etimologice, p. 55.

²² Art. 153; 157 *et seq.* C.proc.civ.; art. 257, 258 *et seq.* C.proc.pen.

²³ Precum o instanță arbitrală: art. 578 alin. (2), art. 580, art. 592 C.proc.civ.; v.: art. 41 alin. (8) din: CAMERA DE COMERȚ ȘI INDUSTRIE A ROMÂNIEI, Reguli din 2010 de procedură arbitrală ale Curții de Arbitraj Comercial Internațional, M.of.: 197/29 martie 2010.

A doua, acțiunea de a „**numi, a menționa, a indica** pe cineva sau ceva (pentru a face cunoscut, pentru a întări ceva)²⁴”.

A treia: „**a reproduce** «textual, prin viu grai sau în scris²⁵», întocmai ceea ce a spus sau a scris cineva²⁶” **cu indicarea sursei originale**²⁷.

În ciuda utilizării aceluiași verb – „a cita” – acțiunile și rezultatele descrise sunt diferite.

a) Citarea în context procesual

În context procesual, *citarea* și *citația* sunt acte procedurale²⁸; dacă citarea presupune acțiunea de a încunoștința părțile despre locul și data la

²⁴ ACADEMIA ROMÂNĂ, Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan - Al. Rosetti”; *Mic dicționar academic*, t. I, literele a-c, Univers Enciclopedic, București, 2010, p. 542, la termenul „cita”; Vasile BREBAN; *Dicționar al limbii române contemporane de uz curent*, Editura științifică și enciclopedică, București, 1980, p. 97, la termenul „cita”; A.R.S.R., Institutul de Lingvistică din București; Dimitrie MACREA [dir.], *Dicționarul limbii române moderne*, Editura Academiei Republicii Populare Române, București, 1958, p. 149, la termenul „cita”.

²⁵ ACADEMIA ROMÂNĂ, Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan - Al. Rosetti”; *Dicționarul limbii române*, t. 2: C/19, Editura Academiei Române, București, 2010, p. 484, la termenul „cita”.

²⁶ Cu scopul de a sprijini, cu această reproducere, o afirmație. Mai întâlnim și „a aduce cuvinte dintr-o carte spre dovadă” și **sfatul lui B.P. Hașdeu, reluat de dicționar „Să nu se citeze niciodată ceea ce nu s'a citit”** *idem*, la termenul „cita”; ACADEMIA ROMÂNĂ, Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan - Al. Rosetti”, *MDA...*, t. I, literele a-c, p. 542, la termenul „cita”; V. BREBAN, *Dicționar al limbii române...*, p. 97, la termenul „cita”; A.R.S.R., Institutul de Lingvistică din București, Dimitrie MACREA [dir.], *Dicționarul limbii române moderne...*, p. 149, la termenul „cita”.

²⁷ „A menționa [preluarea] [și] [...] a face trimitere la *sursele originale*.” A se vedea: art. 4 alin. (1) lit. d) din L: 206/2004 privind buna conduită în cercetarea științifică, dezvoltarea tehnologică și inovarea, M.of.: 505/04 iunie 2004, [în vigoare din 3 august 2004], în indicarea sensului normativ a noțiunii de „plagiat”.

²⁸ Ion DELEANU, Valentin MITEA, Sergiu DELEANU, *Tratat de procedură civilă Vol. 1-3 Noul Cod de procedură civilă*, Ediție revăzută, completată și actualizată (ed.), vol. I, Universul Juridic,

care se vor efectua anumite acte de urmărire penală²⁹ sau se va ține judecata³⁰, aceasta poate fi făcută prin citație³¹. Încunoștințarea amintită – anume citarea - poate fi comunicată însă și oral, prin alte mecanisme decât citația³². Citarea se realizează, ca regulă, în temeiul unui dispoziții a organului de urmărire penală sau a judecătorului. În cazul acestuia din urmă, ea se concretizează

2013, p. 171 conform cărora citarea și citatul sunt noțiuni care „se suprapun «citarea» constituie adesea substanța «citației». Totuși ele nu se identifică. Citație este totdeauna un act scris, citarea poate fi și orală prin darea termenului în cunoștință.” Asupra îndeplinirii citării prin darea termenului în cunoștință, v.: Gabriel BOROI, *Drept procesual civil*, ed. a V-a, Ed. Hamangiu, București, 2020, p. 338.

²⁹ E.g. audieri, cercetări la fața locului etc. V.: art. 257 alin. (1) C.proc.pen. „chemarea unei persoane în fața organului de urmărire penală sau în fața instanței de judecată se face prin citație scrisă”.

³⁰ Ion DELEANU, Valentin MITEA, Sergiu DELEANU, *Tratat de procedură civilă...*, vol. I, p. 171. Gabriel BOROI, *Drept procesual civil...*, p. 338.

³¹ Iar citația poate fi comunicată și prin „... orice alte mijloace ce asigură transmiterea textului actului și confirmarea primirii acestuia” precum telefaxul sau poșta electronică [art. 154 alin. (6) C.proc.civ.]. În același sens e și legislația procedural-penală ce permite citarea prin poșta electronică în anumite condiții, v.: art. 257 alin. (5); art. 259 alin. (13) C.proc.pen.

³² Prin darea termenului în cunoștință. V.: I. DELEANU, V. MITEA, S. DELEANU, *Tratat de procedură civilă Vol. 1-3 Noul Cod de procedură civilă...*, vol. I, p. 171, G. BOROI, *Drept procesual civil...*, p. 338-339. O altă modalitate de comunicare e nota telefonică sau telegrafică cf. art. 257 alin. (1) C.proc.pen., faxul, poșta electronică sau alt mijloc ce asigură [...] transmiterea înștiințării pentru prezentarea la termen precum și confirmarea [...] înștiințării – după cum adaugă și art. 241 alin. (3) C.proc.civ. Aceste ultime proceduri sunt – din perspectiva unor autori – complementare activității de citare, neputându-o substitui. V.: G. BOROI, *Drept procesual civil...*, p. 341 și autorii citați la n. 1. Din perspectivă procesual-penală, legislația menționează că citarea poate fi efectuată și prin notă telefonică/telegrafică sau printr-o publicație de largă circulație ori prin citarea altei persoane – a reprezentantului legal sau [ca regulă] a părinților/tutorei minorului cu vârsta sub 16 ani [art. 257 alin. (4), (6) C.proc.civ.]. Totodată, mai e posibilă citarea și prin poșta electronică sau orice alt sistem de mesagerie electronică – însă doar cu consimțământul persoanei citate [art. 257 alin. (5) C.proc.civ.].

într-o rezoluție, iar procedura de citare se materializează, în acest caz, într-un înscris de înștiințare³³ denumit *citație*.

Citația este compusă din încunoștințarea de prezentare propriu-zisă care trebuie să cuprindă anumite mențiuni prevăzute expres de legea de procedură civilă³⁴ sau penală³⁵. Citația, dovada de înmânare, procesul verbal întocmit în caz de refuz de primire sau refuz/imposibilitate de semnare³⁶ sunt acte procedurale (înscrisuri) distincte, chiar dacă, concret, citația e compusă din două părți³⁷: citația propriu-zisă și dovada de înmânare/primire³⁸. Procesual, după ce judecătorul fixează primul termen de judecată, dispune, printr-un înscris, denumit rezoluție, citarea³⁹. Procedura de citare e realizată, de regulă, de grefierul de ședință⁴⁰. Acesta întocmește liste/dosar ce poartă - eretic - denumirea de „concepte de citare” cu toate persoanele care trebuie

³³ Există și o înștiințare despre înștiințarea inițială – adică despre actul procedural de citare – v.: art. 260 alin. (2) C.proc.pen. ce are menirea de a-l determina pe destinatar să se deplaseze pentru înmânarea citației.

³⁴ Art. 157 C.proc.civ.

³⁵ Art. 258 C.proc.pen.

³⁶ Art. 260 alin. (2)^1 C.proc.pen.

³⁷ De exemplu: G. BOROI, *Drept procesual civil...*, p. 341.

³⁸ Art. 164 C.proc.civ.; art. 262 C.proc.pen. pentru conținutul dovezii de primire.

³⁹ Art. 201 alin. (3) C.proc.civ.

⁴⁰ Art. 53 alin. (1) lit. d); art. 109 alin. (3)-(4) Regulament, din 2015, de ordine interioară al instanțelor judecătorești din 2015 [CSM, H: 1375/2015, M.of.: 970/28 dec. 2015, (pe viitor: ROIIJ 2015)]. „Conceptele de citare” și citarea pentru primul termen pot fi asigurate și de către grefierul arhivar și registratorul instanței [art. 63 alin. (1) lit. d); art. 100 alin. (1) ROIIJ 2015]. Noul regulament de ordine interioară a instanțelor de judecată [CSM, H: 3243/2022, M.of.: 1254bis/27 dec. 2022] (pe viitor: ROIIJ 2022) plasează sarcina îndeplinirii procedurii de citare grefierului de ședință. În acest sens sunt art. 50 alin. (1) lit. c) ROIIJ 2022, art. 51 alin. (1)-(6) ROIIJ 2022; art. 108 alin. (3) ROIIJ 2022.

citate⁴¹. Același grefier întocmește, ulterior, citațiile – pentru cei pentru care trebuie emise⁴², sau realizează procedura de citare prin telefon și întocmește nota telefonică sau telegrafică în acest sens⁴³. Citațiile se trimit prin agenți procedurali⁴⁴. O persoană care are termen în cunoștință nu se mai citează, dar la cererea lor, instanța penală le poate înmâna citații pentru a-și dovedi prezența în fața acesteia și absența de la locul de muncă⁴⁵.

Dovezile de comunicare se întorc la registratura instanței, iar un alt grefier, arhivar, le atașează în dosarul cauzei, menționând acest lucru pe „conceptul de citare”⁴⁶. La instanțele cu un volum mare de activitate, se poate înființa un compartiment de expediere a corespondenței care va prelua funcțiile grefierului de preluare a citațiilor și mențiune a lor în borderoul de

⁴¹ Această listă servește în cursul procesului la verificarea îndeplinirii procedurii de citare. Pentru sensul noțiunii, a se vedea: Anexa III: Dispozitivul de citare/conceptul de citare/citativul, p. 56.

⁴² În maximum 2 zile de la întocmirea conceptelor de citare. Cf. art. 129 alin. (3) ROIIJ 2015., imediat sau în maxim a doua zi lucrătoare de la fixarea termenului de judecată cf. art. 100 alin. (1) ROIIJ 2022.

⁴³ Art. 129 alin. (3) ROIIJ 2015, art. 126 alin. (3) ROIIJ 2022: citațiile se emit maximum a treia zi după întocmirea conceptelor de citare, în lipsă de dispoziție legală contrară care ar prevedea un termen mai scurt, iar notele telefonice sau telegrafice de citare „se trimit de îndată”.

⁴⁴ V: art. 64 *et seq* ROIIJ 2015. Art. 61 ROIIJ 2022. Pentru statutul acestora: L: 567/2004 privind statutul personalului auxiliar de specialitate al instanțelor judecătorești și al parchetelor de pe lângă acestea și al personalului care funcționează în cadrul Institutului Național de Expertize Criminalistice, M.of.: 1197/14 dec. 2004, în vigoare din 1 ian. 2005. Pentru regulamentul privind organizarea concursului de ocupare a unei asemenea funcții: CSM, H: 185/2007 pentru aprobarea Regulamentului privind modul de organizare și desfășurare a concursului pentru recrutarea grefierilor arhivari, a grefierilor registratori și a personalului conex, M.of.: 225/17 apr. 2007, cu ultima modificare prin CSM H: 54/2022, M.of.: 391/21 apr. 2022.

⁴⁵ Art. 353 alin. (8) C.proc.pen.

⁴⁶ Art. 94 alin. (13) ROIIJ, art. 94 alin. (12) ROIIJ 2022.

expedieri precum și de completare a centralizatorului proceselor-verbale de recepție⁴⁷. Grefierul de ședință verifică legalitatea îndeplinirii procedurilor de citare⁴⁸ și îl informează pe președintele completului „despre deficiențele constatate”. Președintele de complet⁴⁹, are și o îndatorire specifică de a verifica, el însuși, legalitatea citării efectuate de grefierul de ședință⁵⁰.

b) Citarea în activitatea de elaborare a *textului-despre-drept*

În contextul activității de redactare a unui *text-despre-drept*, acțiunea de „a cita” se concretizează într-„o citare” sau într-„un citat”. Diferența dintre substantivul feminin articulat „o citare” și cel masculin articulat „un citat” reprezintă concretizarea ultimelor două denotații, menționate deja, ale verbului „a cita”: (1) o trimitere, respectiv (2) reproducerea unui citat, cu sau fără indicarea sursei.

„O citare” se întruchipează într-o trimitere, o menționare, o indicare a unei persoane ori a unui lucru relevant, în timp ce „un citat” reprezintă un „fragment dintr-o lucrare scrisă, reprodus întocmai⁵¹” însoțit de indicarea „... izvorului, cu scopul de a întări și a ilustra o idee sau o argumentare⁵².”

⁴⁷ Art. 66 alin. (2) lit. a)-c) ROIIJ 2022.

⁴⁸ Art. 114 alin. (2) ROIIJ, art. 113 alin. (2) ROIIJ 2022.

⁴⁹ Art. 154 alin. (7) C.proc.civ., art. 358 C.proc.pen. și art. 361 alin. (6) C.proc.pen.

⁵⁰ Art. 129 alin. (1) ROIIJ, art. 126 alin. (1) ROIIJ 2022.

⁵¹ Ioan OPREA, Carmen-Gabriela PAMFIL, Rodica RADU, Victoria ZĂSTROIU; Andrei și fii VIDRAȘCU [dir.], *Noul dicționar universal al limbii române*, Litera Internațional, Italia, 2006, la termenul „citat”; V. BREBAN, *Dicționar al limbii române...*, p. 97 la termenul „citat”.

⁵² A.R.S.R., Institutul de Lingvistică din București, Dimitrie MACREA [dir.], *Dicționarul limbii române moderne...*, p. 149, la termenul „citat”.

Se observă cum *citarea*, cu cât se apropie mai mult de activitatea de creație a unui *text*, devine tehnică – bibliografică⁵³ – și dicționarele marchează drept caracteristică – devenită esențială – pentru rezultatul acțiunii de a cita, indicarea sursei⁵⁴ –cu precădere când citarea se referă la crearea și inserarea unui citat⁵⁵. Citarea și citatul devin, așadar, produsul acțiunii de *a cita*. În contextul textual, citarea devine bibliografică.

Citării nu i se impunea, tradițional, vreo menționare, într-un anume fel, a *sursei citate*: simpla indicare a unui nume ori a unui fapt semnificativ fiind suficientă pentru atingerea obiectivului urmărit⁵⁶. Că *orice citare sau citat* trebuie să conțină suficiente elemente care să permită atribuirea unui fragment de text, ori a unei idei⁵⁷ unui autor este, în sine, un produs al gândirii

⁵³ Dacă, curent, prin bibliografie înțelegem un repertoriu de scrieri grupate după o anumită tematică, sursă sau autor, care poate fi regăsit ca atare sau ca o listă de referințe dintr-o lucrare anume, tot prin bibliografie e desemnată, începând cu secolul XVIII, și știința documentelor scrise, care, din sec. XX e în relație cu informarea documentară. v: Alain REY, Marianne TOMI, Tristan HORDÉ, Chantal TANET; Alain REY [dir.], *Dictionnaire historique de la langue française : contenant les mots français en usage et quelques autres délaissés, avec leur origine proche et lointaine ...* Nouvelle édition augmentée/2, Le Robert, Paris, 2016, la termenul „bibliographie”.

⁵⁴ Despre sursă și resursă, v.: Despre „sursă” care trebuie indicată, p. 28.

⁵⁵ ACADEMIA ROMÂNĂ, Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan - Al. Rosetti”, Larisa AVRAM *et al.* (dir.), *Dicționarul explicativ al limbii române: DEX*, Univers Enciclopedic, București, 2016, p. 207, la termenul „citat” unde se arată că fragmentul citat este reprodus „... de obicei, cu indicarea exactă a izvorului”; A.R.S.R., Institutul de Lingvistică din București, Dimitrie MACREA [dir.], *Dicționarul limbii române moderne...*, p. 149, la termenul „citat”.

⁵⁶ Uneori se invocau spusele uni filosof sau teolog anume, fără a i se indica și opera, alteori se invoca „doctrina” ori se preluau texte din opere ale unor alți autori fără a se marca cu semnele citatului începutul și sfârșitul preluării indiferent de exactitatea citării din nota de subsol.

⁵⁷ V.: Universitatea Babeș-Bolyai, Senat, H: 24.051/10.12.2019 privind aprobarea Codul de etică și deontologie profesională al Universității Babeș-Bolyai, online : <https://www.ubbcluj.ro/ro/despre/organizare/files/etica/Codul-de-etica-si-deontologie->

contemporane⁵⁸. Astăzi, citarea reprezintă o mențiune care poate fi mai mult sau mai puțin extinsă. Când e suficient de precisă, aceasta poartă, așa cum vom descoperi, denumirea de *referință*, iar referința cuprinsă într-o listă bibliografică, pe aceea de *referință bibliografică*.

Dar prin ce se deosebește un citat de o citare? O citare e o simplă trimitere, invocare, menționare, a sursei informațiilor citate pe când citatul ar presupune preluarea *verbatim* a unui text dublată de citarea bibliografică a sursei sale. Regulile sunt astăzi că citările bibliografice ar putea apărea direct în text (dar și în notele de subsol sau de final – în funcție de stilul de citare urmat) fără ca în discuție să fie prezent un citat însă, dacă se înserează în text un citat, acesta ar trebui să fie însoțit de indicarea sursei – printr-o citare bibliografică. În mod excepțional, în textul academic, putem întâlni *un citat* fără să fie citată și sursa sa, dacă discutăm despre un *text standard* ori despre

[profesionala.pdf](#), arhivă: <https://perma.cc/97MC-QLOH>.

Din art. 21 lit. b) al Codului de etică..., aflăm că ține de obligația de integritate academică „*indicarea sursei* din care a fost preluată o idee, o expresie, un rezultat al unei cercetări anterioare, indiferent dacă acestea au fost sau nu publicate...”. În tot acest timp, deontologic, plagiatul constituie, deopotrivă, o încălcare a eticii în activitatea de cercetare [art.22 lit. a)-c) din cod], precum și o încălcare „etică” a drepturilor de autor [art. 29 lit. a)- c)]. Încălcarea e doar etică pentru că nu se ia în considerare dacă opera e sau nu protejată de drepturile de autor, dar atingerea poate fi, în concret, pasibilă și de o calificare juridică.

⁵⁸ Spre exemplu: Richard A. POSNER, *The little book of plagiarism*, Pantheon Books, New York, N.Y., 2007, pp. 50-70. Posner afirmă că ideea ce a coordonat activitatea de creație a fost, pentru secolele trecute, aceea a imitației operei antecesorilor cu scopul perfecționării, iar nu a originalității cu orice chip. Concluzia sa: „conceptele economice ale modernității ne pot spune multe despre schimbarea de sens a plagiatului (t.n.)”: *idem*, p. 70, iar „*copyrightul*, prin limitarea liberei activități de creație imitative a încurajat [...] o părere ce capătă notorietate: că operele de creație literară, artistică, intelectuală nu sunt cu adevărat „creative” decât dacă sunt „originale”, părere ce se sprijină pe ideea absurdă că „a copia” este, intrinsec, un comportament greșit.(t.n.)”: *idem*, p. 73-74.

informații atât de notorii încât se încadrează în categoria „cunoașterii comune”⁵⁹.

Diferențele dintre noțiunile analizate (citare și citat) pot fi identificate și în exemplele de utilizare ale acestora în text pe care le-am întâlnit în activitatea editorială.

1) *citare fără citat* – când textul fie trimite la o operă, în integralitatea sa, fie autorul parafrazează sau rezumă conținutul operei citate, ori menționează doar numele creatorului său;

2) *citat fără citare, cu sau fără semnele citării* – când, malonest, se reproduc, în text, ideile altui autor fără să se marcheze acest aspect și fără să existe o indicare conformă a sursei ori când, onest, se reproduc pasaje specifice cunoașterii comune sau formulări standard;

3) *citare greșită prin utilizarea doar a unui link* – adică URI⁶⁰ – care trimite nicăieri (chiar în lipsa unui citat) precum în cazul în care autorul

⁵⁹ MINISTERUL CERCETĂRII ȘI INOVĂRII, Consiliul Național de Etică a Cercetării Științifice, Dezvoltării Tehnologice și Inovării, *Ghid de integritate în cercetarea științifică*, București, 2020, online: <https://www.research.gov.ro/uploads/sistemul-de-cercetare/organisme-consultative/cnecsdti/2020/ghid-integritate-in-cercetarea-stiintifica-cne-2021.pdf>, arhivă: <https://perma.cc/V2UQ-CYSH>, p. 15; MINISTERUL CERCETĂRII ȘI INOVĂRII, Consiliul Național de Etică a Cercetării Științifice, Dezvoltării Tehnologice și Inovării, *Ghid pentru identificarea plagiatului în lucrările științifice*, 2017, online: https://cnecsdti.research.gov.ro/wp-content/uploads/cne/2017/12/Ghid_identificare_plagiat_final_site.pdf, arhivă: <https://perma.cc/V6MH-PW7G>, p. 8. În domeniul juridic, ar fi cazul adagiilor latine, a menționării faptului că „România e stat independent și suveran”, că Parlamentul României e bicameral ori că drepturile se prezumă că se exercită cu bună-credință etc.

⁶⁰ Indicarea unui URI și/sau crearea unui hyperlink către acesta, în sine, nu ar reprezenta o referință ori vreo citare, ci o adresă la care ar trebui să se găsească o resursă informațională la care autorul ar dori să facă trimitere. Ce consecințe poate atrage distribuirea unui *hyperlink*? A se vedea CEDO, sec. IV, *AGYAR JETI ZRT c. Ungariei*, ap. nr. 11257/16, ECLI:CE:ECHR:2018:1204JUD001125716, online: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-187930>.

dorește să ne trimită la resursa informațională consultată, însă ne indică doar adresa URL a site-ului de internet unde, la momentul consultării de către cititor, nu mai e de găsit informația citată sau e prezentă o alta;

4) *citarea, concomitentă, a mai multor resurse informaționale* care sprijină o idee, (e.g. toate citările introduse prin apelul la o singură notă de subsol), cu sau fără prezența unui citat propriu-zis.

Mai e de precizat că, din perspectiva legislației privind drepturile de autor, citarea e relevantă doar în contextul în care ea e înțeleasă ca generând un citat [exemplul de la pct. 2) de mai sus]⁶¹. Preluarea și utilizarea conformă (ori nu) a citatului face ca acea acțiune să formeze obiectul analizei încălcării limitelor dreptului de autor. Legislația amintită nu e preocupată de apariția în

⁶¹ Articolul 10 din Convenția de la Berna din 9 septembrie 1886, M.of.: 156/ 17 aprilie 1998, forma autentică: online: <https://wipo.int/fr/text/283693>, arhivă: <https://perma.cc/8HR6-A22L>, care utilizează, în versiunea în limba engleză, termenul explicit de „quotation”, iar nu cel [englez] de „citation” pentru a indica libertatea de a utiliza citate dintr-o operă deja făcută publică, însă cu îndatorirea menționării sursei și, pe cât posibil, a autorului. Aceeași utilizare a termenilor se regăsește și în cadrul directivelor europene: Directiva (CE) 2001/29/CE, JO L 167, 22 iun. 2001, p. 10, ELI: <http://data.europa.eu/eli/dir/2001/29/oj>; Directiva (UE) 2019/790, JO: L 130, 17 mai 2019, p. 92, ELI: <http://data.europa.eu/eli/dir/2019/790/oj>. Asemenea, art. 35 alin. (1) lit. b) și art. 128² alin. (6) lit. a) din L: 8/1996 privind drepturile de autor și drepturile conexe, republicată, M.of.: 489/14 iunie 2018, lege care folosește explicit termenul de „citat”, ce trebuie însoțit de menționarea sursei și a numelui autorului acolo unde este posibil (art. 35 alin. [4] L: 8/1996), iar nu pe cel de „citare” ori „referință”. Preocuparea e, așadar, pentru ocrotirea împotriva unor comportamente de publicare a unor pasaje din opera ocrotită dincolo de limitele permise de lege ce, în cazul citatelor, se circumscrie descrierii limitelor unui citat conform. Ce sens să se discute despre un comportament ilicit când doar se menționează o anumită operă, deci se generează o *citare* de vreme ce avem libertatea de a ne exprima oricum cu privire la orice operă ori idee? Dacă nu mi-a plăcut o operă, nu încalc dispozițiile din L: 8/1996 afirmând acest lucru fără să indic sursa din care am citit-o ori numele autorului.

alte opere a unei simple menționări (*o citare*) care nu face decât să sporească interesul ori curiozitatea pentru opera ocrotită de lege.

În lipsa citatului, a genera *o citare* devine apanajul altor norme, deontologice, care nu cunosc un efect juridic propriu-zis, ci indirect, prin reglementarea legală a plagiatului – noțiune ce se extinde și în cazurile încălcării îndatoririi de a avea o conduită onestă în utilizarea fie și numai a ideilor⁶² ori chiar a operelor celor demult trecuți la cele veșnice⁶³.

1. Semnele citării

Echivoc cu privire la diferența dintre citare și citat pot genera și „semnele citării”, anume ghilimelele, ce marchează începutul și finalul unei „reproduceri textuale” adică *a unui citat* reprezentând, la o primă vedere, „semnele citatului”. Cu toate acestea, ele sunt *semnele acțiunii* ce are ca efect generarea citatului, iar nu rezultatul acesteia, iar această acțiune poartă denumirea de acțiune de a cita.

Neclar e, poate, și apelul notei de subsol/de final anume cifra trecută cu caractere *exponent* în text și care indică numărul notei de subsol sau de final. Aceasta nu e nici citare propriu-zisă, nici semn al citării, ci doar un semn

⁶² O simplă idee nu e ocrotită de legea drepturilor de autor cf. art. 9 lit. a) L: 8/1996: „Nu pot beneficia de protecția legală a drepturilor de autor [...] a) ideile, teoriile, conceptele, descoperirile științifice, procedeele, metodele de funcționare sau conceptele matematice ca atare și invențiile, conținute într-o operă, oricare ar fi modul de preluare, de scriere, de explicare sau de exprimare;”

⁶³ Protecția drepturilor patrimoniale conexe drepturilor de autor e, ca regulă, garantată de stat timp de 70 de ani de la data morții autorului [art. 28; art. 31-33 L: 8/1996] sau de la data aducerii la cunoștința publicului în anumite cazuri [art. 29 alin. (1); art. 31 L: 8/1996].

al unei note care poate să conțină sau să nu conțină vreo citare sau vreun citat⁶⁴.

În concluzie, deontic și funcțional, „a cita” presupune, în primul rând, acțiunea de a indica sursa informației invocate. Această menționare se poate realiza în mai multe moduri – mai extinse sau mai restrânse din perspectiva conținutului – după cum citarea se realizează pentru prima sau a n-a oară în cadrul textului ori e prezentă în lista bibliografică ca o *referință bibliografică*. Dacă se decide și reproducerea textuală și întocmai a unei idei scrise sau spusă altcândva, atunci „a cita” își extinde sensul la demarcarea aceluși pasaj prin utilizarea, ca regulă, a semnelor citării⁶⁵, lângă acțiunea de a indica, conform, resursa informațională.

⁶⁴ Unii ar putea confunda apelul notei de subsol cu un semn al citării bibliografice, însă notele de subsol nu sunt folosite doar pentru citări, precum aceasta, după cum citările pot apărea și în text ori în abstractul unei recenzii, în text ori în bibliografie unde se vor identifica ca referințe bibliografice. Din punct de vedere tipografic, apelul notei de subsol ar urma imediat ultimului cuvânt din cadrul citatului, fiind, de regulă, secundat de celelalte semne de punctuație și de ghilimele închise.

⁶⁵ De menționat că, pentru limba română, semnele citării sunt fie perechea de ghilimele 99 jos, respectiv 99 sus („”), fie ghilimele franțuzești («»). Dacă în cadrul unui citat ghilimelele erau deja utilizate, deci vorbim de ghilimele interne sau interioare, acestea se înlocuiesc, în preluarea citatului, cu ghilimele franțuzești. ACADEMIA ROMÂNĂ, INSTITUTUL DE LINGVISTICĂ „IORGU IORDAN - AL. ROSETTI”, *Îndreptar ortografic, ortoepic și de punctuație*, (ed.), Univers Enciclopedic, București, 1995, p. 79, 81.

Câteva exemple din practică: Ghilimele interioare nu sunt formate prin gruparea semnelor „mai puțin decât” și „mai mult decât” după exemplul „<<” respectiv „>>” care presupune utilizarea dublată a caracterelor codate UNICODE: U+003C pentru „<” și U+003E pentru „>”. Perechea de ghilimele franțuzești, utilizate și în limba română, e redată de caracterele UNICODE U+00AB pentru „«”: *guillemet chevron pointant vers la gauche*, respectiv U+00BB : *guillemet chevron pointant vers la droite*. Toate caracterele grafice codate UNICODE pot fi descoperite și căutate la adresa: <https://unicode-table.com/fr/>.

III. Ce anume cităm?

a) Despre „sursa” care trebuie indicată

„Copierea informațiilor prezentate se poate realiza doar cu citarea sursei” suntem avertizați de creatorii site-ului ReJust⁶⁶.

Dicționarele, ghidurile de etică ori integritate⁶⁷, dar și actele normative⁶⁸ vorbesc, generic, de îndatorirea etică și/legală de „indicare a sursei⁶⁹” ori de a „face referință (sic!) la” autor⁷⁰.

⁶⁶ Proiect al Consiliului superior al magistraturii, baza de date electronice Rejust oferă acces la textul hotărârilor judecătorești și poate fi consultată la adresa: <https://www.rejust.ro>.

⁶⁷ MINISTERUL CERCETĂRII ȘI INOVĂRII, Consiliul Național de Etică a Cercetării Științifice, Dezvoltării Tehnologice și Inovării, *Ghid de integritate în cercetarea științifică...*, p. 13 care vorbește de „lucrarea-sursă a ideii”; MINISTERUL CERCETĂRII ȘI INOVĂRII, Consiliul Național de Etică a Cercetării Științifice, Dezvoltării Tehnologice și Inovării, p. 9, „Simpla preluare [...] a citatelor [...] fără indicarea sursei”; UBB, Senat, H: 24.051/10.12.2019 privind aprobarea Codului de etică și deontologie profesională a Universității Babeș-Bolyai..., art. 21 lit. c) „indicarea sursei din care a fost preluată o idee...”, art. 29 lit. a) care vorbește de autori la care „nu se face directă referință” sau art. 29 lit. b) „ a face referință la autorul de la care au fost preluate [idei]” sau art. 29 lit. c) „însușirea [...] fără menționarea explicită a sursei”.

⁶⁸ Art. 4 alin. (1) lit. d) și e) L: 206/2004 privind buna conduită în cercetarea științifică, dezvoltarea tehnologică și inovare: „plagiatul – expunerea [...] unor [...] date [...] extrase din opere scrise [...] ale altor autori [sau ale aceluiași/acelorași autor/autori –autoplaiatul], fără a menționa acest lucru și fără a face trimitere la sursele originale”.

⁶⁹ Guvernul României, HG: 681/2011 privind aprobarea Codului studiilor universitare de doctorat, Anexa 1: Cod din 2011 al studiilor universitare de doctorat, art. 65 alin. (5): „Teza de doctorat este o lucrare originală, fiind obligatorie **menționarea sursei pentru orice material preluat.**”. Textul este preluat ca atare și în: MEC, O: 5229/2020, M.of. 783/27 august 2020, Anexa 2: „Metodologie de evaluare a tezelor de doctorat”, la art. 3.

⁷⁰ O citare nu trebuie să fie, tot timpul, o referință bibliografică. Referința bibliografică e doar o specie de citare. Totodată, referința, deși trimite la autor, cuprinde cu mult mai multe informații privind regăsirea resursei informaționale, nu doar numele și prenumele autorului.

Se citează „o sursă” sau „o resursă”, se citează „opera” însăși ori autorul? Tehnic nimic din toate acestea, ci informații. Se citează informații, însă aceste informații provin dintr-o sursă, cu sensul de izvor al informației și care se concretizează într-un anumit obiect - *res*. Dacă dorim citarea unei informații, trimitem, în fapt, la lucrul care o cuprinde și din care am consultat-o, pe care îl valorificăm ca o resursă. Prin noțiunea de „informație”, înțelegem „date organizate, procesate și interpretate pentru a produce semnificații”⁷¹.

Găselnița dintre sursă și resursă pare, la o primă vedere, lingvistică, comună limbii engleze („source” și „resource”). Și în română, „sursă” și „resursă” au sensuri diferite asupra cărora nu insistăm întrucât termenul *resursă* are – în ce ne privește - un sens tehnic și e oricum influențat semantic de terminologia străină. Dacă până în prezent am vorbit de citarea unei surse, în activitatea de citare, sursa se concretizează și ia forma unui suport al informației, iar datele de identificare necesare citării nu sunt generice, ele sunt concrete, specifice suportului respectiv. Dacă prin „sursă” înțelegem izvorul unui citat sau a unei idei, deci a unei informații, cu nimic nu e greșit să menționăm că „trebuie indicată sursa”, dar raportat la rezultatul acțiunii de a cita, ceea ce se citează e izvorul informației ce se concretizează într-o entitate anume. La această *concretizare* facem trimitere prin *citarea bibliografică* pentru a permite *re-consultarea* acelei informații. Dacă oprim analiza activității de citare doar la indicarea generică a izvorului, nu vom trece niciodată la o etapă subsecventă de analiză: poate fi refolosit, reacesat respectivul izvor? E veridică indicarea sursei? Îndeplinește citarea principiile de citare ce o fac utilă cititorului, anume e corect construită?

⁷¹ INTERNATIONAL ORGANIZATION FOR STANDARDIZATION, *ISO 5127:2017(en)*

Information and documentation – Foundation and vocabulary, ISO 5127:2017(en), pg. 3.1.1.16.

Dacă vorbim de sursă – am fi tentați să spunem –, sursa e un document sau o publicație, se citează informații din documente sau publicații anume. Documentele sunt însă doar o specie din genul obiectelor care pot fi citate⁷². Termenul standardizat pentru aceste obiecte, ce acționează ca suport pentru informațiile citate, este cel de *resursă informațională (t.n.)* sau resursă de informații.

Discuția nu aparține domeniului juridic ori lingvistic ci științei bibliografice și a fost deja tranșată întrucât toate standardele internaționale actuale, aferente catalogării și descrierilor bibliografice, au căzut de acord asupra unei scheme de referință și asupra utilizării termenului de *resursă* cu aproximativ aceeași semnificație ca cea din domeniul citării. E firesc, așadar, să căutăm o consecvență în terminologia utilizată pentru catalogarea obiectelor (*res*) și invocarea respectivelor obiecte ca resurse a informației citate: ceea ce constituie obiect al unei înscrieri de catalog să fie și obiectul unei referințe bibliografice întrucât prin citarea nu se indică decât același lucru: resursa de informații pe care cititorul-autor o reia pentru proprii săi cititori.

În activitatea de catalogare a publicațiilor din biblioteci, standardul internațional denumit „Descrierea Bibliografică Internațională Standardizată” cunoscut sub sigla ISBD⁷³, descrie forma și conținutul descrierilor bibliografice. Creatorul: „Federația Internațională a Asociațiilor

⁷² A se vedea: ISO 690:2021(en), p. 3, pg. 3.13 n. 1: „*In this document, as in ISO 5127:2017, information resource is the generic term which covers other kinds of resources in addition to documents.*”

⁷³ Pentru ultima ediție a standardului: INTERNATIONAL FEDERATION OF LIBRARY ASSOCIATIONS AND INSTITUTIONS, *International Standard Bibliographic Description*, 2021 Update to the 2011 Consolidated Edition [ed.], IFLA, Haga, 2022, online: <https://repository.ifla.org/handle/123456789/1939>.

și Instituțiilor de Bibliotecă” (IFLA⁷⁴). Acesta a fost acompaniat de trei studii diferite ce sunt cunoscute după siglele lor: FRBR⁷⁵, FRAD⁷⁶ și FRSAD⁷⁷. FRBR, tradus prin: „Cerințele Funcționale pentru Înregistrările Bibliografice”, regrupa cerințele funcționale minimale pe care o înscriere bibliografică ar trebui să le îndeplinească raportat la nevoile concrete ale utilizatorilor. Cele trei modele amintite (FRBR, FRAD și FRSAD) au fost, în ultimul deceniu, reunite într-un singur model sub sigla „LRM”, tradus prin „Model de referințe pentru biblioteci: Un model conceptual pentru informațiile bibliografice”⁷⁸. În acest timp, un alt standard internațional, dar specific lumii anglo-saxone, RDA⁷⁹, reprezintă o implementare a modelului LRM și e invocat alături de ISBD.

⁷⁴ Sigla stă pentru denumirea în limba engleză: *International Federation Of Library Associations And Institutions*.

⁷⁵ IFLA STUDY GROUP ON THE FUNCTIONAL REQUIREMENTS FOR BIBLIOGRAPHIC RECORDS, *Functional requirements for bibliographic records*, as amended and corrected through February 2009 [ed.], IFLA, Haga, 1997, online: <http://www.ifla.org/VII/s13/frbr/>.

⁷⁶ *Functional Requirements for Authority Data (FRAD)* din 2009. Mai multe detalii, online: <https://www.ifla.org/references/best-practice-for-national-bibliographic-agencies-in-a-digital-age/resource-description-and-standards/bibliographic-control/functional-requirements-the-frbr-family-of-models/>.

⁷⁷ *Functional Requirements for Subject Authority Data (FRSAD)* din 2010. Mai multe detalii, online: <https://www.ifla.org/references/best-practice-for-national-bibliographic-agencies-in-a-digital-age/resource-description-and-standards/bibliographic-control/functional-requirements-the-frbr-family-of-models/>.

⁷⁸ INTERNATIONAL FEDERATION OF LIBRARY ASSOCIATIONS AND INSTITUTIONS, *IFLA Library Reference Model A conceptual Model for Bibliographic Information*, December 2017 [ed.], IFLA, Haga, 2017, online: https://repository.ifla.org/bitstream/123456789/40/1/ifla-lrm-august-2017_rev201712.pdf, arhivă: <https://perma.cc/QHV9-2VB7>.

⁷⁹ Standardul denumit *Resource Description and Access (RDA)* e un standard de catalogare ce a luat locul standardului *Anglo-American cataloguing rules*, 2nd edition (AACR2). Standardul RDA e compatibil cu Standardul ISBD. Și standardul RDA menține legătura conceptuală a

Toate aceste informații au fost furnizate pentru a pune în context modelul FRBR întrucât, din dorința de a corela terminologia din standardul ISBD cu cea din studiul FRBR, grupul de lucru al IFLA a renunțat, începând cu actuala ediție a standardului ISBD, din 2011, la termenii de *publicație* și *exemplar (item)* în favoarea celui de *resursă*⁸⁰.

Ce este o resursă [bibliografică]? „o entitate [...] ce e produsă sau emisă ca o unitate și care formează baza unei singure descrieri bibliografice⁸¹.” Așa se explică de ce citarea unui document – ca sursă a unei informații – a devenit citarea unei resurse întrucât, așa cum vom vedea, se pot cita chiar resurse

resursei arătând că a *resource entity* is „A work, expression, manifestation or item. A resource can be an individual entity, an aggregate, or a component of such an entity. It can be a tangible or intangible entity”. (online: <https://original.rdatoolkit.org>). Nu în ultimul rând, prin *Information resource* se înțelege „A tangible or intangible object that contains information of interest to the users of a collection to which it belongs.” Online: <http://www.rdaregistry.info/termList/RDATerms/?language=en#1141> sau „ *Objet matériel ou immatériel qui contient de l'information extrinsèque.*” Online : (<http://www.rdaregistry.info/termList/RDATerms/?language=fr#1141>)

⁸⁰ INTERNATIONAL FEDERATION OF LIBRARY ASSOCIATIONS AND INSTITUTIONS, *ISBD...*, p. xiii.

⁸¹ „... an entity, tangible, or intangible, that comprises intellectual and/or artistic content and is conceived, produced and/or issued as a unit, forming the basis of a single bibliographic description. Resources include text, music, still and moving images, graphics, maps, sound recordings and video recordings, electronic data or programs, including those issued serially.” *Idem*, p. 258. IFLA LRM utilizează termenul de „resursă” în sens larg ca referindu-se la orice entitate, privită singular, definită de model (*res și toate subclasele sale: opera, expresia, manifestarea, exemplarul (item), agentul (o persoană sau un agent colectiv), nomen, locul, perioada de timp*) precum și la orice resursă pe care biblioteca o poate pune la dispoziția utilizatorului. V: INTERNATIONAL FEDERATION OF LIBRARY ASSOCIATIONS AND INSTITUTIONS, *IFLA LRM...*, pp. 15, 18. Din această perspectivă, putem reține că termenul e utilizat în LRM cu un sens distinct, care nu privește generarea de citări ci interacțiunea dintre utilizator și resursele oferite de biblioteci.

nepublicate încă ori resurse care nu sunt documente. Întrucât resursa e de informații, resursa citată e denumită o *r. de informație/ii*.

Citarea indică, așadar, o sursă de informații pe care o valorifică ca o resursă de informații. Izvorul poate fi, în concret particularizat: se poate cita opera, o expresie anume a operei⁸², o manifestare a acelei expresii sau un exemplar anume dintr-o manifestare⁸³ fără a pierde din vedere că opera,

⁸² Terminologia e standardizată atât în studiile FRBR și LRM, elaborate de IFLA cât și în standardele ISO: INTERNATIONAL FEDERATION OF LIBRARY ASSOCIATIONS AND INSTITUTIONS, *IFLA LRM...*, pp. 20-29; IFLA STUDY GROUP ON THE FUNCTIONAL REQUIREMENTS FOR BIBLIOGRAPHIC RECORDS, *FRBR...*, pp. 33-49; ISO 5127:2017(en): „work” pg. 3.2.1.7; „expression” pg. 3.2.1.8 „manifestation” pg. 3.2.1.09; „item” pg. 3.2.1.10. Pentru explicațiile aferente modelului FRBR: Anne Batley Sue WELSH, *Practical cataloguing : AACR, RDA and MARC21*, Facet, London, 2009, pp. 10, 91-94. În FRBR, informațiile bibliografice sunt clasificate în trei grupuri informaționale. Primul conține produsele creației științifice sau artistice ce sunt denumite sau descrise în referințele bibliografice: „work”, „expression”, „manifestation” și „item” (*IFLA STUDY GROUP ON THE FUNCTIONAL REQUIREMENTS FOR BIBLIOGRAPHIC RECORDS, FRBR...*, pp. 13, 17, 19, 21, 24). Dacă prin „operă” este înțeleasă o creație intelectuală sau artistică distinctă, prin „expresie” realizarea propriu-zisă a unei opere, prin „manifestare” corporalitatea fizică a unei „expresii” și prin „exemplar”, un exemplar dintr-o „manifestare”. Astfel, „*Cien sonetos de amor*” ar reprezenta **opera** care îmbracă o **expresie** dacă e în limba originală și o alta, dacă ne referim la traducerea sa în limba franceză după cum citirea operei, într-o înregistrare audio, ar reprezenta o a treia **expresie** a aceleiași opere. Opera este *materializată (manifestare)* într-o carte tipărită, apărută în Santiago, Editorial Universitaria în 1959. Un „**exemplar**” din opera materializată (din carte) poate fi însă important datorită unor mențiuni manuscrise din acesta, sau autografului autorului, motiv pentru care exemplarul poate fi el însuși citat. De aici și cu acest sens preia standardul ISO 5127:2017 „exemplarul” [item] ca specie de resursă de informații.

⁸³ Alt exemplu: Gabriel Liiceanu e autorul unei **opere** intitulate „*Apel către lichele*” care cunoaște o **expresie** sub forma unui text în limba română sau o **altă expresie** sub forma unei lecturi a autorului, în limba română, înregistrate audio. Expresia textuală se **manifestă** într-o carte ce are o primă manifestare în 2005, o a doua în 2020, ambele fiind publicate la editura Humanitas. Expresia captată ca înregistrare audio se manifestă, din 2006, ca fișier audio

expresia, manifestarea și exemplarul rămân *res* autonome, oricare din ele putând fi catalogat și, implicit, consultat și mai ales citat.

1. Citarea, referința și resursa informațională în contextul ISO 690:2021

Având aceste cunoștințe, putem aborda acum terminologia din ISO 690:2021(en): Aflăm un prim scop al citării: „citarea are ca scop identificarea și localizarea resurselor de informații⁸⁴(t.n.)” și este utilizată pentru crearea legăturii dintre „informațiile noi și derivate cu sursele de informație preexistente.⁸⁵(t.n.)” Ceea ce se citează nu este [doar/însăși] opera de creație artistică/științifică. Citarea nu se reduce nici la o *manifestare materială* a operei precum în cazul unei publicații/document text ce oferă un suport material unei opere, ci ea se extinde și la alte obiecte ce alcătuiesc, în concret, categoria de resurse de informații⁸⁶.

Prin citare se înțelege „*Referința dintr-o resursă de informații către o altă resursă de informații sau către o parte din aceasta*⁸⁷. (t.n.)”

Resursă de informații desemnează: „o operă, manifestare [a operei] sau un exemplar (item), în format fizic sau digital sau orice alt activ care

inscripționat pe un CD sau disponibil online ca fișier codat MP3. Un anume exemplar a manifestării textuale, din 2005, poate purta o corectură a autorului scrisă olograf, caz în care cercetătorul poate fi interesat să indice acel exemplar unic al manifestării expresiei operei citate. Dacă se preia un citat din manifestarea operei amintite, deși deontic se cere generic să se citeze sursa, sursa însăși, în cazul de față se concretizează, din perspectiva citării, într-o manifestare a unei anumite expresii a operei citate: ediția tipărită a operei din 2005, sau chiar a unui exemplar unic al acelei manifestări a expresiei textuale a operei: exemplarul tirajului din 2005 ce a aparținut criticului literar X ce poartă mențiunile sale olografe.

⁸⁴ ISO 690:2021(en), p. 9, Introducere.

⁸⁵ *Idem*, Introducere.

⁸⁶ ISO 5127:2017(en), pg. 3.1.1.44; ISO 690:2021(en), pg. 3.20.

⁸⁷ ISO 690:2021(en), p. 2, pg. 3.5. la termenul „citation”.

*contribuie la cunoaștere*⁸⁸.(t.n.)” Așadar, se pot cita (în scopul identificării și localizării) activele, seturile de date, documentele și exemplarele unice din anumite manifestări ale creației artistice⁸⁹ sau părți din acestea⁹⁰.

Reținem că tehnic, prin citare vom înțelege atât activitatea cât și rezultatul menționării unei *resurse de informații*, în cadrul unei alte *resurse de informații*. Mențiunea poate îmbrăca orice formă – mai extinsă sau mai restrânsă în conținut. Acele forme ale citării, care conțin suficiente elemente încât să permită identificarea și, ulterior, obținerea *resursei de informații* citate, reprezintă o *referință bibliografică*⁹¹. *Referințele* ne sunt furnizate sub

⁸⁸ *Idem*, pg. 3.20. Mai mult, ISO 690:2021 arată, (*idem* pg. 3.20, n. 1) că resursa informațională poate desemna și „un activ, o înregistrare [cu sensul de] „set de date”, un document sau o parte componentă dintr-un document (t.n.)” Astfel, noțiunea din ISO 690:2021 e corelată cu cea din standardul care asigură o terminologie unitară în toate standardele ISO și anume ISO 5127:2017 unde prin resursă informațională se înțelege un: „ *asset, record(2) <set of data>, document, or item of physical or digital form that contributes to human knowledge*”. A se vedea: ISO 5127:2017(en), pg. 3.1.1.44.

⁸⁹ În: IFLA STUDY GROUP ON THE FUNCTIONAL REQUIREMENTS FOR BIBLIOGRAPHIC RECORDS, *FRBR...* autorii își propun să identifice și să definească, de o manieră sistematică, ceea ce cititorul se așteaptă să regăsească într-o referință bibliografică și la ce anume servesc informațiile identificate acolo și, în secundar, să recomande un standard minim de funcționalitate și conținut pentru referințele bibliografice create de agențiile bibliografice naționale (*idem*, p. 7).

⁹⁰ ISO 690:2021(en), pg. 3.20 nota 1.

⁹¹ Prin referință se înțelege „date care descriu, suficient de precis și detaliat o resursă informațională sau o parte din aceasta astfel încât să permită identificarea ei, localizarea și regăsirea acesteia. (t.n.)”. V.: *idem*, pg. 3.38 și nota 1. Sensul, ce-i drept mai restrâns, se regăsește și în alte lucrări ce abordează subiectul citării unde referința e înțeleasă ca fiind „descrierea bibliografică a unui articol de revistă sau a oricărei alte lucrări publicate” cf.: COUNCIL OF SCIENCE EDITORS, *Scientific Style and Format: The CSE Manual for Authors, Editors, and Publishers*, VIII [ed.], University of Chicago Pres, Chicago, 2014, online: <https://www.scientificstyleandformat.org/>, pg. 29.1.

diverse forme dictate de diferite „stiluri de citare”. Toate referințele sunt citări, însă nu toate citările îndeplinesc cerințele tehnice de construcție pentru a fi considerate *referințe*. Curent spunem: „cităm o carte într-o notă de subsol” ori „citarea o regăsim în lista de referințe bibliografice ale lucrării”. Niciuna din aceste formulări nu este în sine greșită, doar incompletă sau inexactă din punct de vedere tehnic.

În lucrările juridice românești, prin tradiție, fie că vorbim de monografii, teze, articole, prima citare reprezintă o referință. Această primă referință poartă denumirea de „**citare completă**”⁹² spre a o diferenția de o „citare prescurtată” care se poate utiliza în citarea subsecventă, a aceleiași resurse de informații, în cadrul aceleiași lucrări. Această citare bibliografică, ce apare, în lucrările tradițional-imprimată⁹³ ca o referință către o altă resursă informațională, se plasează, în scrierile juridice românești, cu precădere, în notele de subsol⁹⁴. Citarea se poate repeta în cadrul unei singure opere, iar

⁹² De o manieră similară: UNIVERSITY OF OXFORD FACULTY OF LAW, *Oscola : the Oxford University standard for citation of legal authorities*, James GOUDKAMP, Elizabeth WELLS, Donal NOLAN (dir.), Hart Publishing, Oxford, 2012, online: https://www.law.ox.ac.uk/sites/files/oxlaw/oscola_4th_edn_hart_2012.pdf, arhivă: <https://perma.cc/82BY-E62G>, p. 46.

⁹³ Pentru diferența dintre citarea datelor în lucrările tradiționale și online: CODATA-ICSTI TASK GROUP ON DATA CITATION STANDARDS AND PRACTICES, M. Yvonne SOCHA, „Out of Cite, Out of Mind: The Current State of Practice, Policy, and Technology for the Citation of Data”, *Data Science Journal*, vol. 12, sept./2013, <https://doi.org/10.2481/dsj.OSOM13-043>, arhivă: <https://perma.cc/82BY-E62G>, p. 12.

⁹⁴ Pentru o perioadă, întrucât tehnicile tipografice îngreunau apariția notelor de subsol, aceste citări erau inserate în notele de final ale lucrărilor. E și cazul revistei Studia UBB Iurisprudentia care a utilizat sistemul notelor de final o perioadă. Actualmente, utilizează notele de subsol dar textele publicate și în format HTML nu cunosc o altă variantă de afișare decât prin afișarea la final a notelor ce cuprind referințele și citările bibliografice.

referința bibliografică completă se regăsește și la finalul textului, într-o anexă intitulată: „bibliografie”⁹⁵.

În alte state sau domenii de cercetare, citările bibliografice sunt plasate direct în text sub forma unei trimiteri parentetice de forma (autor, dată, pagină)⁹⁶ sau sub forma unor cifre unice fiecărei resurse de informații⁹⁷ citate precum „[3]”, cifre care se regăsesc, în ordine alfabetică sau a citării și în bibliografia finală a lucrării.

Ca o ultimă precizare: o citare are și un rol bibliometric: numărul de citări fiind un criteriu de evaluare a renumelui unui autor. Din această

⁹⁵ CODATA-ICSTI TASK GROUP ON DATA CITATION STANDARDS AND PRACTICES, M.Y. SOCHA, „Out of Cite, Out of Mind...”, p. 12

⁹⁶ Kate L. TURABIAN, *A manual for writers of research papers, theses, and dissertations: Chicago Style for students and researchers*, IX (ed.), „Chicago guides to writing, editing, and publishing” (col.), 2018, pp. 143, 223-289. Autoarea arată că acest stil de citare mai poartă denumirea de „Turabian or Chicago author-date reference list style” (p. 223) pentru a-l diferenția de *Chicago notes-bibliography style* [sau *author-title*] *idem*, p. 149. De asemenea, și sistemul APA (*American Psychological Association*) utilizează o modalitate de indicare în text asemănătoare (autor, an) dar diferită din perspectiva regulilor de construcție a referințelor. De asemenea, una din formele de citare propuse de American Chemical Society (ACS style) reține forma autor-dată. V.: Charles LIPSON, *Cite right: a quick guide to citation styles -- MLA, APA, Chicago, the sciences, professions, and more*, a 3-a [ed.], The University of Chicago Press, Chicago, London, 2018, pp. 84, 133. Alteori, se utilizează un alt stil de citare: MLA (*Modern Language Association*) care utilizează în citări doar indicarea autorului și a paginilor citate, publicând la final o listă bibliografică: v.: *idem*, p. 57.

⁹⁷ E cazul sistemelor de citare regăsit sub sigla CSE (Council of Science Editors) și utilizat în medicină. Sistemul permite trei variante: a cifrelor secvențiale (*citation-sequence*), a cifrelor unice per resursă de informații citată (*citation-name*) și nume-dată (*name-year*) unde se indică numele autorului și data. Totodată ce-a da doua formă de citare propusă de American Chemical Society e similară cu forma de numerotare propusă de CSE. V.: C. LIPSON, *Cite right...*, pp. 112, 133. Aceeași formă de citare cu cifre e propusă și de American Institute of Physics (AIP style) v.: *idem*, p. 141 și de Institute of Electrical and Electronics Engineers (IEEE style) v.: *idem*, p. 152.

perspectivă, o referință bibliografică a lucrării noastre, în lucrarea voastră, constituie pentru noi o citare. Rolul apare, în context bibliometric, inversat: referințele se creează, prin acțiunea de citare, în timp ce citările – ca număr de referințe create – se primesc⁹⁸.

IV. De ce cităm?

a) Scopul citării

Citarea bibliografică reprezintă așadar o acțiune care are ca rezultat direct și imediat generarea unei citări ori a unei referințe⁹⁹. Scopul acțiunii nu se rezumă însă la generarea referinței propriu-zise. Nu e vorba de o finalitate estetică ci de una funcțională. Această finalitate urmărește și probitatea autorului (respectarea eticii universitare) dar și ajutorarea cititorului. În lumea anglo-saxonă se pornește întâi de la ideea că citarea asigură creditarea meritelor autorului citat, indiferent dacă suntem sau nu de acord cu ideile acestuia¹⁰⁰.

Se citează pentru „a se permite identificarea modului în care opera autorului se interconectează cu celelalte opere¹⁰¹” apoi se citează pentru „a se permite verificarea veracității informațiilor furnizate și a concluziilor

⁹⁸ CODATA-ICSTI TASK GROUP ON DATA CITATION STANDARDS AND PRACTICES, M.Y. SOCHA, „Out of Cite, Out of Mind...”, p. 8.

⁹⁹ Prin referință se înțelege „date care descriu, suficient de precis și detaliat o resursă informațională sau o parte din aceasta astfel încât să permită identificarea ei, localizarea și regăsirea acesteia. (t.n.)”. A se vedea: ISO 690:2021(en), pg. 3.38 și nota 1.

¹⁰⁰ C. LIPSON, *Cite right...*, p. 11; K.L. TURABIAN, *A manual for writers of research papers, theses, and dissertations...*, p. 139.

¹⁰¹ ISO 690:2021(en), p.g. 4.1.

formulate¹⁰²”. Totodată, văzută din perspectiva cititorului, acțiunea de a cita permite identificarea și depistarea resursei informaționale citate astfel încât acesta să poată fi regăsită prin raportare la setul unic de elementele de identificare furnizate¹⁰³. Astfel, cititorului i se permite, indirect: să regăsească¹⁰⁴, să identifice¹⁰⁵, să selecteze¹⁰⁶ și să obțină acces¹⁰⁷ la resursele de informații de care are nevoie pentru a-și lărgi sfera de cunoștințe și a descoperi chiar, noi resurse de informație¹⁰⁸.

b) Principiile citării informațiilor

Reamintim că acțiunea de a cita poate genera atât un citat, însoțit de o citare, dar și o citare bibliografică ca o simplă referință ori mențiune solitară.

¹⁰² *Idem*, p.g. 4.1; C. LIPSON, *Cite right...*, p. 11; K.L. TURABIAN, *A manual for writers of research papers, theses, and dissertations...*, p. 139.

¹⁰³ ISO 690:2021(en), p. ix; K.L. TURABIAN, *A manual for writers of research papers, theses, and dissertations...*, p. 140, unde autoarea menționează alte două scopuri: indicarea existenței unei tradiții de cercetare în domeniu, ce le va permite cititorilor să înțeleagă proiectul de cercetare și să îl conecteze la cercetarea preexistentă și, al doilea: de a permite cititorilor să urmărească și să extindă activitatea de cercetare prezentată.

¹⁰⁴ „Să regăsească materiale care corespund intereselor sale de cercetare (localizarea documentelor care au ca tematică un anumit subiect (t.n.)” : IFLA STUDY GROUP ON THE FUNCTIONAL REQUIREMENTS FOR BIBLIOGRAPHIC RECORDS, *FRBR...*, p. 8.

¹⁰⁵ „Să utilizeze datele din citare pentru a dezambiguiza documente cu titluri similare sau de a-i oferi certitudinea că documentul citat este cel pe care el l-a identificat, sau îl caută (t.n.)”: *idem*.

¹⁰⁶ „Să poată să aleagă o entitate [în sens de resursă informațională] care corespunde nevoilor sale [lingvistice sau de compatibilitate a unui *expresii* a unui software (versiuni) cu *hardware-ul* de care dispune (t.n.)”]: *idem*.

¹⁰⁷ „... să plaseze o comandă. să poată obține cu împrumut o carte dintr-o bibliotecă sau să acceseze online un document stocat pe un server extern.(t.n.)”: *idem*.

¹⁰⁸ V. n. 103.

Întrucât preluarea de fragmente ori de citate e în strânsă legătură juridică cu protecția drepturilor de autor, anumite norme juridice cenzurează activitatea preluării unui citat și urmăresc să asigure, prin aceasta, protecția drepturilor autorului operei din care se preia citatul. Pentru corecta preluare a unui citat, alte lucrări au analizat deja problema prin raport la legislația română în materia protecției drepturilor de autor¹⁰⁹.

Principiile citării, pe care le vom reține, se referă la citarea bibliografică și se prezintă ca surse de reguli deontologice și tehnice pentru crearea unei corecte citări bibliografice. Aceste reguli urmăresc anumite scopuri.

¹⁰⁹ V. Roș, „Dreptul de citare...”, pp. 19-22. Pentru problematica plagiatului și legătura sa cu protecția drepturilor de autor: Sonia FLOREA, „Plagiatul și încălcarea drepturilor de autor” *ibid.*, nr. 4/2016, întregul nr. 9/2017 al Curierului Judiciar dedicat plagiatului, George PELICAN, „Plagiatul - o plagă academică endemică. Scurte considerații”, *Revista Themis*, nr. 1-2/2021 etc.

Atât standardul ISO 690:2021 cât și standardul american ANSI/NISO Z39.29-2005 (R2010) identifică două scopuri ale citării: a) creditarea autorului și b) posibilitatea cititorilor de a verifica resursele de informații citate pentru a se convinge de veracitatea afirmațiilor și de a descoperi chiar noi informații¹¹⁰. În urmărirea acestor scopuri, standardul ISO construiește un set propriu de 4 principii în activitatea de citare:

1. Asigurarea acurateții metadatelor¹¹¹;
2. Prioritizarea identificării și obținerii resursei de informație citată¹¹²;
3. Prezentarea unitară a referințelor¹¹³;
4. Utilizarea unui mod adecvat de specificitate în crearea referinței¹¹⁴.

Pe baza acestor principii, standardul ISO menționează o serie de reguli generale ce au stat la baza creării sistemului referențial pe care îl propune¹¹⁵.

Există actualmente și o declarație a principiilor ce ar trebui să coordoneze activitatea de citare a datelor. La adoptarea acestora a participat activ și CODATA¹¹⁶ și, în cadrul acesteia, grupul de lucru intitulat: „*Task Group on Data Citation Standards and Practices*” ce a elaborat două rapoarte¹¹⁷. Acestea au contribuit la adoptarea „*Joint Declaration of Data*

¹¹⁰ ISO 690:2021(en), p. 8, pg. 4.1; ANSI/NISO Z39.29-2005, p. 1, pg. 1.1.

¹¹¹ ISO 690:2021(en), p. 9, pg. 4.2.

¹¹² *Idem*, pg. 4.3.

¹¹³ *Idem*, pg. 4.4.

¹¹⁴ *Idem*, pg. 4.5.

¹¹⁵ *Idem*, pp. 5-11, pg. 5.1-5.8.

¹¹⁶ CODATA este comitetul responsabil de date al ISC – *International Science Council*.

¹¹⁷ E vorba de: NATIONAL RESEARCH COUNCIL OF THE NATIONAL ACADEMIES, BOARD ON RESEARCH DATA AND INFORMATION POLICY AND GLOBAL AFFAIRS, *For Attribution: Developing Data Attribution and Citation Practices and Standards: Summary of an International Workshop (2012)*, The National Academies Press, Washington, DC, 2012, online: <https://doi.org/10.17226/13564> și CODATA-ICSTI TASK GROUP ON DATA CITATION STANDARDS AND PRACTICES, M.Y. SOCHA, „Out of Cite, Out of Mind...”.

Citation Principles” redată de comunitatea FORCE11¹¹⁸. Aceste principii se aplică citării datelor – indiferent de sursa lor, dar se extind și la citările publicațiilor tradițional imprimare alături de care citarea datelor încearcă să fie adusă pe picior de egalitate. De aceea, o parte din ele se regăsesc și în ISO 690:2021. Le vom prezenta mai jos:

1. Importanța sursei sau al statutului datelor și al citării acestora

Citarea datelor ar trebui să se bucure de aceeași importanță ca citarea unui document tradițional imprimat. Prin date, în acest context, se înțelege „orice înregistrare care urmărește să sprijine un argument într-un discurs academic: manifestări digitale ale operelor, imagini, text, sunet, modele grafice, jocuri, simulări de date, date și seturi de date ce nu pot fi, de regulă, interpretate decât prin intermediul puterii computaționale: diferite date de laborator, date reieșite din observații etc¹¹⁹.” Citarea datelor trebuie, așadar, să ocupe aceeași importanță ca citarea operelor tradițional-imprimare, să facă parte din listele bibliografice și să i se impună nici mai mult dar nici mai puțin decât cerințele de bază impuse operelor tradițional-imprimare.¹²⁰

¹¹⁸ Cu mențiunea că aceasta se raportează, din perspectiva acțiunii de citare, doar la sensul acesteia de a genera o referință – citare bibliografică.

¹¹⁹ DATA CITATION SYNTHESIS GROUP, *Joint Declaration of Data Citation Principles* [HTML], online: <https://doi.org/10.25490/a97f-egyk>, la termenul „data”.

¹²⁰ *Idem*, CODATA-ICSTI TASK GROUP ON DATA CITATION STANDARDS AND PRACTICES, M.Y. SOCHA, „Out of Cite, Out of Mind...”, p. 14, pg. 3.2.1

2. Creditarea și recunoașterea drepturilor autorului asupra operei sale

Acțiunea de citare ar trebui să permită recunoașterea meritelor tuturor celor care au contribuit la producția datelor, aceasta conducând la o mai mare transparență a datelor precum și o recunoaștere comunitară a efortului de cercetare¹²¹. Totodată, citarea ar trebui să asigure că sunt respectate normele legale în menționarea persoanelor care au contribuit la crearea datelor, chiar dacă stilul sau mecanismul de identificare al coautorilor s-ar aplica diferit în funcție de necesități¹²². Spre exemplu, abrevierea uzuală, prin utilizarea „*et. al.*”¹²³ în operele cu mai mult de cinci creatori, propusă de standardul ISO 690:2021¹²⁴ ca alternativă la situația în care ar fi convenabilă menționarea tuturor, utilizarea regulii acordării unei preferințe în menționarea creatorului cu rolul cel mai important în operă la începutul referinței¹²⁵, urmată de indicarea celorlalți la finalul referinței bibliografice etc.

¹²¹ CODATA-ICSTI TASK GROUP ON DATA CITATION STANDARDS AND PRACTICES, M.Y. SOCHA, „Out of Cite, Out of Mind...”, p. 14, pg. 3.2.2; ISO 690:2021(en), p. 8, pg. 4.1.

¹²² DATA CITATION SYNTHESIS GROUP, *Joint Declaration of Data Citation Principles...*[HTML], „3. Credit and Attribution”.

¹²³ E de preferat utilizarea formei abreviate *et al.* Întrucât e compatibilă cu citări în cadrul aceleiași opere ale unor resurse de informații scrise în limbi diferite. Totodată, *et al.* poate lua locul atât formei neabreviate *et. alii* (și alții) cât și a formei *et aliae* (și altele).

¹²⁴ ISO 690:2021(en), pg. 7.2.6.2.

¹²⁵ Ordinea de preferință a rolurilor e menționată expres în standard, precum și regula amintită. V.: *idem*, pg. 7.2.2, 7.2.3 precum și normele speciale în materia citării seturilor de date de cercetare, și a creatorilor acestora: *idem*, pg. 8.13.3.2.

3. Evidențierea sursei

Se insistă asupra faptului că în lucrările academice, de fiecare dată când o afirmație se sprijină pe anumite date, acestea trebuie citate, indiferent când sau unde în cadrul operei apare acea afirmație¹²⁶.

4. Utilizarea de Identificatori unici

Principiul solicită ca citarea datelor să utilizeze un identificator care să întrunească, simultan, mai multe cerințe: să poată fi citit și de mașinile de calcul, unic la nivel global și folosit uzual în cadrul unei comunități¹²⁷. Acești identificatori sunt cu precădere de actualitate și utili atât în urmărirea unei anumite opere/manifestări a sa pe internet, cât și în regăsirea facilă a unei cărți în vederea achiziționării acesteia. Identificatorii se împart în două categorii: cei tradiționali, standardizați¹²⁸, și cei ce acompaniază revoluția digitală, denumiți identificatori persistenți¹²⁹.

¹²⁶ DATA CITATION SYNTHESIS GROUP, *Joint Declaration of Data Citation Principles...*[HTML], „3. Evidence”; ISO 690:2021(en), p. 8, pg. 4.1..

¹²⁷ DATA CITATION SYNTHESIS GROUP, *Joint Declaration of Data Citation Principles...*[HTML], „4. Unique Identification”.

¹²⁸ E vorba de identificatorii standardizați precum: ISSN, ISBN, ISMN, ISRC și alți asemenea identificatori. V.:ISO 690:2021(en), pg. 7.11.2 (International standard identifiers) precum și pg. 7.11.3 (Persistent identifiers).

¹²⁹ Identificatori persistenți sunt, de exemplu: URN, Handle, ARK, DOI, ECLI, ELI etc. Conform pg. 7.11.3 din ISO 690:2021, dacă identificatorii persistenți oferă interacțiune cu utilizatorii, funcționând ca un link, aceștia trebuie înregistrați nu ca simpli identificatori, ci sub forma unor hiperlink-uri, prin construirea unui URI. *E.g.* 10.24193/SUBBiur.67(2022).3.3 este DOI-ul pentru acest articol. Dacă e inclus ca link, el trebuie scris sub forma: [https://doi.org/10.24193/SUBBiur.67\(2022\).3.3](https://doi.org/10.24193/SUBBiur.67(2022).3.3). Standardul ISO 690:2021 cuprinde și o anexă (Anexa B, informativă) intitulată „*Persistent identifiers to internet resources*” care explică, în detaliu, diferenții identificatori persistenți și diferitele strategii în crearea referințelor către resurse de informații consultate online. V.: *idem*, pp. 152-156.

5. Acces

Citările trebuie să permită cititorului accesul la datele însele și la orice metadate, documente, cod sau alte materiale necesare atât oamenilor cât și mașinilor de calcul pentru a putea utiliza de o manieră concretă datele citate¹³⁰. Spre exemplu, citarea unei hotărâri judecătorești consultate într-o bază de date online, nu respectă acest principiu dacă se indică doar URL-ul generic al site-ului respectiv: e.g. „Disponibilă pe rolii.ro”. Întrucât o asemenea mențiune, în nota de subsol, nu permite nici identificarea propriuzisă a hotărârii, nici localizarea acesteia în paginile disponibile în acea bază de date. Reamintim că standardul ISO 690:2021 include, printre principiile sale, prioritizarea identificării și accesării resursei de informație¹³¹.

6. Persistență

Atât metadatele care descriu conținutul datelor citate și permit localizarea acestora, cât și identificatorii persistenței utilizați în identificarea lor, trebuie să aibă aptitudinea de a persista dincolo chiar de momentul dispariției datelor însăși¹³². E cazul arhivării paginilor web sau a documentelor PDF prin intermediul platformei *perma.cc*¹³³ sau a serviciului *wayback machine*¹³⁴ care generează URI-uri menite să identifice arhivele datelor originale, chiar dacă datele inițiale dispar până la data consultării de

¹³⁰ DATA CITATION SYNTHESIS GROUP, *Joint Declaration of Data Citation Principles...*[HTML], „5. Access”.

¹³¹ ISO 690:2021(en), p. 9, pg. 4.3.

¹³² DATA CITATION SYNTHESIS GROUP, *Joint Declaration of Data Citation Principles...*[HTML], „6. Persistence”.

¹³³ Perma.cc este un proiect al *Harvard Law School Library*, disponibil și cercetătorilor clujeni prin intermediul Bibliotecii central universitare „Lucian Blaga”. V.: <https://www.bcucuj.ro/ro/servicii/serviciul-permacc>.

¹³⁴ Implementat de *Internet Archive*, disponibil la: <https://archive.org/web/>.

către cititor, e cazul identificatorului DOI ce e configurat de așa natură încât să poată retrimite la o nouă pagină de internet dacă resursa de informații nu mai e furnizată la vechea adresă URL, dar e disponibilă la cea nouă¹³⁵. Nu e cazul simplelor URL-uri adesea utilizate în indicarea surselor informațiilor consultate.

7. Specificitate și posibilitate de verificare

Citarea datelor trebuie să deservească scopului de a identifica și verifica însăși datele menționate în susținerea unei afirmații. De aceea, citarea și metadatele utilizate în citare trebuie să includă informații despre proveniența datelor, precum și despre modificările sau fixitatea acestora, suficient de precise încât să permită compararea, din perspectivă temporală, a versiunii stadiului în care se află cu cele consultate de creatorul resursei de informații care le citează¹³⁶. Această nevoie se referă și la granularitatea citării datelor ori informațiilor în general – cu nimic nefiind de folos indicarea unei opere *in genere*, ce are 1200 de pagini pentru o idee pe care o putem regăsi în nota de subsol 2 de pe pagina 789.

¹³⁵ E cazul articolelor din SUBB Iurisprudentia publicate anterior nr. 3/2017 ce au fost mutate de la adresa: <https://studia.law.ubbcluj.ro> pe site-ul <http://arhiva-studia.law.ubbcluj.ro>, însă DOI-urile atribuite articolelor respective trimit, corespunzător, la noul URL atribuit acestora, spre exemplu: [https://doi.org/10.24193/SUBBIur.62\(2017\).4.4](https://doi.org/10.24193/SUBBIur.62(2017).4.4) ce redirecționează cititorul spre <http://arhiva-studia.law.ubbcluj.ro/articol/759>, iar nu spre <http://studia.law.ubbcluj.ro/759>, vechiul URL al articolului.

¹³⁶ DATA CITATION SYNTHESIS GROUP, *Joint Declaration of Data Citation Principles...*[HTML], „7. Specificity and Verifiability”.

8. Interoperativitate și flexibilitate

Modalitățile de citare a datelor trebuie să fie suficient de flexibile pentru a permite utilizarea acestora în funcție de diferitele practici ale comunităților care le utilizează, dar să nu fie atât de diferite încât să compromită interoperativitatea citării datelor între colectivități¹³⁷. Spre exemplu, modalitatea de citare din domeniul juridic românesc nu trebuie să compromită posibilitatea unui cititor străin de a regăsi sursele de informații citate (e.g. hotărâri judecătorești, acte normative) la care autorul face trimitere după cum utilizarea unui sistem de citare străin, neîmpărțășit de potențialii cititori și care creează dificultăți pentru aceștia în reperarea resurselor informaționale citate se abate de asemenea principiului interoperativității și flexibilității.

V. Cum anume cităm?

a) Structura unei citări bibliografice

Principalul standard internațional elaborat de Organizația Internațională de Standardizare aferent regulilor de citare (ISO 690:2021) se referă la citarea *resurselor de informații*. În domeniul citării juridice din România, aceste resurse de informații se rezumă, cel mai adesea, la documente¹³⁸, cunoscute juriștilor, curent, ca publicații anume¹³⁹.

¹³⁷ *Idem*, „8. Interoperability and Flexibility”.

¹³⁸ Prin „document”, ISO 5127:2017 înțelege „informații sau obiecte materiale ce pot fi analizate drept o «unitate» din perspectiva activității de documentare. (t.n.)” (ISO 5127:2017(en) 3.1.1.16).

¹³⁹ Însuși standardul ISO 690:2021 recunoaște că, din perspectiva practicii bibliotecare, „publicație”, „resursă” și „resursă de informații” sunt termeni sinonimi. A se vedea pg. 3.13. nota. 3 ISO 690:2021. Totodată, „termenul de «publicație» este utilizat [în cadrul

Documente, publicații, documente nepublicate încă, hotărâri judecătorești consultate la mapa instanței, ciorne de articole ce vor fi publicate sau nu, toate se regăsesc generic sub denumirea de resursă de informație.

Sistemul de citare a resursei de informații este format dintr-un set de elemente de date (*data elements*) și reguli aplicabile acestora¹⁴⁰. Un element de date este o descriere care regrupează anumite informații¹⁴¹ dintre cele necesare citării: date care descriu resursa de informații, date care descriu relația acestea cu alte resurse de informații și date despre citarea în sine.

Elementele de date ale unei citări se clasifică în generice (regăsite în cadrul oricărei citări) și specifice (aplicabile doar unor anumite citări) *e.g.* aplicabile doar citării resurselor de informații consultate din surse *online*. Regulile de citare pot fi și ele generale¹⁴² sau specifice.

La nivel elementar, orice citare e compusă, macroscopic, din trei seturi de elemente de date care reunesc informații despre¹⁴³: a) atributele resursei de informații citate (*e.g.* creator, titlul, data publicației, manifestarea operei în format tipărit sau Epub etc.), b) relațiile dintre resursa de informații citată și alte resurse informaționale (*e.g.* publicarea pe o altă platformă sau format a aceleiași opere etc.); c) atribute ale citării însăși (precum data citării¹⁴⁴).

Revenind la elementele de date, acestea se grupează în clase și, în cadrul unei clase, se pot grupa în subclase (denumite tipuri de elemente de

standardului] pentru a desemna resursa de informație care face obiectul referințelor create de autori (t.n.).” ISO 690:2021(en), p.g. 3.34 nota 1.

¹⁴⁰ *Idem*, p. ix.

¹⁴¹ *Idem*, p. 13, pg. 7.1.1.3

¹⁴² *Idem*, pp. 14-23, pg. 7.1.2.

¹⁴³ ISO 690:2021 utilizează în acest context termenul de arhitectură a unei citări. V.: *idem*, p. 13, pg. 7.1.1.

¹⁴⁴ *Idem*, pg. 7.1.1.1.

date)¹⁴⁵. Clasele sau subclasele pot fi evidențiate prin intermediul unei etichete¹⁴⁶. De o manieră similară, standardul ANSI/NISO Z39.29-2005 (R2010) arată că referințele sunt concepute din elemente de date bibliografice și sub-elementele lor¹⁴⁷ și că aceste elemente de date sunt grupate în funcție de relațiile dintre ele în grupuri de elemente, iar standardul e menit să arate ordinea grupurilor în cadrul unei referințe¹⁴⁸.

Fiecare element de date poate fi compus din zero sau mai multe valori cu funcție descriptivă sau de etichetare¹⁴⁹. Valorile sunt fie o descriere, fie o etichetă. Ele pot fi de mai multe tipuri: text, dată, numere, o altă citare [o referință internă] etc. Fiecare valoare poate conține una sau mai multe atribute (de date)¹⁵⁰. Fiecare atribut poate avea una sau mai multe valori¹⁵¹. Atributele sau elementele de date pot primi contextualizări pentru a facilita dezambiguizarea¹⁵². Atât standardele ISO și ANSI/NISO cât și manualele de citare, utilizate în alte contexte, creează reguli pentru modul de compunere a citărilor din aceste elemente de date. Ele indică care elemente sunt obligatorii și care sunt doar facultative, cum putem construi o referință pe care să o înțeleagă și oamenii, dar și mașinile de calcul. Structura indicată acum

¹⁴⁵ *Idem*, pp. 13-14, pg. 7.1.1.3 a)-c). De exemplu în clasa „creator” se poate regăsi tipul „translator” sau „editor”.

¹⁴⁶ *Idem*, p. 14, pg. 7.1.1.3 d). De exemplu, „ed.” sau „dir.” sunt abrevieri cu care sunteți deja familiari pentru că etichetează persoana care a coordonat o lucrare colectivă. În contextul regulilor de citare, „dir.” e o etichetă, după cum „in”, ce identifică relația operei citate cu o publicație periodică în care a fost publicată, sau titlul unei opere colective a cărei parte este, reprezintă o altă etichetă.

¹⁴⁷ ANSI/NISO Z39.29-2005, p. 2, pg. 1.3.2.

¹⁴⁸ *Idem*, p. 3, pg. 1.3.3.

¹⁴⁹ ISO 690:2021(en), p. 14, pg. 7.1.1.3 e).

¹⁵⁰ *Idem*, pg. 7.1.1.3 f).

¹⁵¹ *Idem*, pg. 7.1.1.3 h).

¹⁵² *Idem*, pg. 7.1.1.3 i).

permite, în viitor, discuții punctuale aferente anumitor elemente de date precum data citării sau utilizarea adresei URL ca element al citării etc. Reținem însă că o referință nu poate fi compusă doar din desemnarea autorului sau a titlului, numele autorului fiind doar un element de date din cadrul clasei „creator” în timp ce titlu e doar un element de date din clasa „opera”. O referință trebuie să se extindă dincolo de identificarea creatorului sau a operei la elementele necesare identificării, în concret, a acestora și a informațiilor citate din ea.

c) Despre autor și operă în contextul citării

Ca oameni preocupați de cunoaștere, ne vom avânta în citirea unor texte regăsite pe internet, vom deschide și citi fișiere electronice, vom consulta *Monitorul Oficial al României* în format electronic și ne vom informa despre spusele instanțelor și normele legii. Cu toate acestea, nu toate documentele consultate conțin lucrări pe care să le putem cataloga ca opere de creație artistică sau științifică, nu toate au un *autor sau autori persoane fizice*, așa cum aceste noțiuni sunt normate de legea drepturilor de autor¹⁵³. Cine este autorul unei hotărâri judecătorești? judecătorul care a redactat-o? președintele completului, toți participanții la procesul civil sau penal, statul? „instanța” chiar dacă e lipsită de personalitate juridică? (*e.g.* judecătoria¹⁵⁴). Oricât de greu ar fi să găsim un răspuns coerent juridic, regulile de citare în general, dar și cele de citare în uz în cadrul instanțelor internaționale ne obligă să menționăm, în primul rând *creatorul* unei hotărâri. O problemă similară o

¹⁵³ L.: 8/1996 privind drepturile de autor și drepturile conexe, M.of. 60/26 martie 1996, republicată în M/of. 489/14 iun. 2018, online: <https://www.monitoruloficial.ro/Monitorul-Oficial--PI--489--2018.html>, arhivă: <https://perma.cc/523W-RXMG>.

¹⁵⁴ Art. 42 alin. (1) din Legea nr. 304/2022 privind organizarea judiciară, M.of.: 1104/16 noiembrie 2022, în vigoare din 16 dec. 2022.

regăsim și pentru datele de identificare ale *operei*. Nu orice document reprezintă date care materializează o operă de creație științifică sau artistică apărută de legea drepturilor de autor: documentele emane de la autoritățile statului, hotărârile judecătorești, legile, nu se bucură de acest statut¹⁵⁵. Altele, conțin *opere* ce nu mai sunt protejate din perspectiva drepturilor de autor. Mai mult, comportamentul malonest poate fi catalogat ca plagiat fără a se ține cont de existența sau nu a protecției intelectuale a operei prin legea drepturilor de autor. Orice discurs care instigă la menționarea datelor de identificare ale vreunei opere, în legătură cu citarea acesteia, va naște, pentru jurist, repulsia unui aparent paradox. Nici nu e de mirare că, în practică, s-a încetățenit citarea în notele de subsol a hotărârilor judecătorești prin indicarea tipului de hotărâre și a numărului acesteia (decizia nr. x/aaaa) însă cu omiterea¹⁵⁶, adesea, a organismului emitent (instanța și secția) ori a altor modalități de identificare a documentului citat. Același impas în citarea hotărârilor CEDO unde numele părților, care joacă rol de titlu, este indicat¹⁵⁷ ca fiind un element al citării. Este *titlul – dat de numele părților* - un element al unei citări ce permite identificarea unei hotărâri care nu reprezintă o veritabilă *operă de creație intelectuală* sau cel puțin nu e protejată juridic ca o operă de creație intelectuală? Se pare că da!

¹⁵⁵ L.: 8/1996 art. 9 alin. (1) lit. b): „Nu pot beneficia de protecția legală a dreptului de autor următoarele: ... b) textele oficiale de natură politică, legislativă, administrativă, judiciară și traducerile oficiale ale acestora;”

¹⁵⁶ Precizarea în corpul textului a instanței dar omiterea ei în nota de subsol care conține citarea propriu-zisă. deși dă impresia de cursivitate, îngreunează identificarea hotărârii și reprezintă o practică incorectă din perspectiva regulilor de citare.

¹⁵⁷ COUNCIL OF EUROPE, EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS, *Note explaining the mode of citation of the case-law of the Court and the Commission*, (2022), online: https://www.echr.coe.int/documents/note_citation_eng.pdf, arhivă: <https://perma.cc/X8GB-3VZR>, p. 1.

Structural și terminologic, tehnica de citare și aspectele stilistice ale acesteia se îndepărtează cu mult de noțiunile juridice de „autor” și „operă”. Ea generează, uneori, noțiuni proprii pentru care utilizează termenii cunoscuți și altor domenii, precum cel juridic, fără însă ca noțiunile juridice tradiționale să fie în joc.

VI. Concluzii

Citarea e o îndeletnicire familiară juriștilor-practicanți dar și autorilor de texte-despre-drept. Pentru a spune tuturor acestora mai multe decât știu deja despre citare, am întreprins un proces amplu de desprindere și deprindere a sensurilor noțiunii [v.: Ce este o citare?]. Am văzut că pot exista mai multe acțiuni identificate prin același verb – a cita. Că procedural, citarea și citația sunt acte procedurale [v.: Citarea în context procesual] și că citarea în redactarea textelor-despre-drept e altceva [v.: Citarea în activitatea de elaborare a *textului-despre-drept*].

Am observat că activitatea de citare poate genera, în text, citate sau citări. Că ultimele citări pot fi mai detaliate sau mai puțin detaliate, iar cele suficient de precise poartă denumirea de referințe.

Autorii trebuie să fie suficient de pedanți când citează, în text, pentru prima oară ceva, căci ei vor genera o referință. Nu vor indica doar fragmente de informații, insuficiente în ansamblul lor pentru a permite identificarea exactă a lucrului citat. Cu toate acestea, citările ce nu sunt referințe își găsesc utilitatea lor și sunt atât permise cât și normate, exemplele identificate de noi fiind dintre cele mai diverse (citările subsecvente fiind, poate, de reținut).

Dincolo de ordinele legale sau deontologice de a indica sursa – autorul sau titlul unei lucrări citate – citarea nu se reduce doar la aceste elemente. Ea comandă un comportament atent și orientat înspre cititor. Nu se citează propriu-zis autorii sau operele lor ci informațiile pe care acestea le conțin.

Deși se citează informații, acestea sunt încapsulate într-o entitate anume, ce îi permite informației să se facă cunoscută, să circule. Lucrul citat – *res* – se denumește, tehnic, *resursă de informații*, iar prezentul studiu a încercat să prezinte evolutiv noțiunea dar și conținutul acesteia pentru a vedea cum obiectul activității de citare trebuie reprezentat, în referințe, prin metadate [v.: Ce anume cităm?]. Aceste metadate, identificate în elemente ale citării, sunt grupate în clase și subclase în corpul citării-referință. Modul de ordonare e supus unor reguli de citare, iar sursele de reglementare nu sunt neapărat juridice cât tehnice sau deontologice: standarde internaționale sau naționale, manuale, coduri de reguli de citare etc.

De ce trebuie respectate regulile de citare? Am aflat răspunsul în identificarea principiilor ce trebuie să coordoneze activitatea de citare în elaborarea textelor în general [v.: De ce cităm?]. Citarea, la fel ca textul, se adresează cititorului pe care îl încurajează, îl convinge, îl determină să cugete dincolo de text, în rondul unui ciclu de opere citite și citate [v.: Principiile citării informațiilor]. Citările i se adresează lui mai curând decât celor citați.

În structura unei citări bibliografice, am descoperit cum creatorul, titlul, URL-ul și data citării își ocupă propria poziție și semnificație în corpul unei referințe. Există reguli. Iar regulile ne vor ajuta, în viitor, să desprindem un uz corect în ordonarea și precizarea elementelor citării [v.: Structura unei citări bibliografice]. Autorul și titlul sunt doar părți ale unei citări, iar o citare completă – denumită referință – nu se poate limita doar la indicarea fragmentară a elementelor de identificare. Ce e suficient – poate – pentru ocrotirea drepturilor de autor, nu e obligatoriu sau suficient din perspectiva regulilor de citare. Mai mult, acestea nu țin cont de faptul că o resursă de informații e sau nu sub ocrotirea legislației drepturilor de autor, nu sunt interesate de natura personificată a creatorului și uneori folosesc noțiunea de operă și pe aceea de autor pentru a identifica clase de elemente structurale din

cadrul unei citări. Niciun amalgam juridic. Creatorul și opera sa – noțiuni tehnice, străine conceptual de cele juridice omoloage [v.: *Despre autor și operă în contextul citării*].

Reguli pentru citări? Există. Unele ne determină să marcăm citatele, altele să fim onești și să raportăm ce s-a mai zis. Pe acestea le cunoaștem, ce nu cunoaștem deplin, în general, – aspect ce le face mai greu de intuit – sunt regulile de construcție corectă a referințelor. Aici practica deservește practicienilor; imitația, delicațiilor la început de cale; standardele internaționale, manualele de citare și ghidurile editoriale – editorilor și redactorilor de publicații precum și celor cărora le-au rămas, demult, înfipti dinții de lapte în scrierile altora. Uniformitate. Dotați cu înțelegerea importanței activității de citare, elaborarea citărilor ar trebui să pornească uniform înspre a face inteligibil mașinilor de calcul și cititorilor resursele de informații utilizate. Dezideratul? Să ajungem să cunoaștem și să ne înțelegem mai bine!

Citarea și rezultatele sale rămân, pentru autori, urmele grijii ce-o poartă cititorilor lor. Ostenelii de a indica, pomeni, menționa, semnala, îi survine bucuria de a ști că ce se citește sau se zice, deși are un început, ar putea să nu aibă vreodată vreun sfârșit.

Anexa I: Reflecții

S-a susținut că preluarea, fie a unui fragment, ori doar a unei idei, dintr-o altă sursă reprezintă, o „citare propriu-zisă”¹⁵⁸, în timp ce „semnele grafice, prin care este marcat începutul și sfârșitul fragmentului citat [...] descrierea sursei [...] cheia citării”¹⁵⁹ ar forma „dispozitivul de citare”. Mai mult „descrierea sursei” e denumită de unii „referință bibliografică” ce ia forma unei note de subsol¹⁶⁰. Nouă ni s-a părut că dacă cantonăm explicațiile doar în jurul a două concepte: cel de „citare” a citatelor și cel de „dispozitiv de citare”, rămânem într-un sistem conceptual sărac și poate străin limbii române precum și tipurilor de citări (menționări) pe care le putem întâlni în text¹⁶¹. Dincolo de text, citarea se impune și în emisii de tip *podcast* și *audiobook*, chit că nu în forma unor referințe bibliografice complete. Ce e de menționat, se menționează indiferent de cum are loc comunicarea. În propria lucrare am propus demarcarea clară a citării de citat arătând că putem întâlni citări fără citat și citate fără citări, citări simple și citări suficient de complexe pentru a fi referințe și că citările nu trebuie să se regăsească doar în notele de

¹⁵⁸ V. DOCEA, „Citarea...”, p. 523. Deci citatul e o citare, fără a se face distincție între acțiunea de a cita, citat și citare – ca mențiune a resursei informaționale. Oricum limitarea doar la citarea-citat și regulile aparatului de citare necesar marcării citatului, scoate din joc citările subsecvente, forme abreviate de trimitere la o resursă informațională deja citată care are, în bibliografia identificată de noi, reguli proprii de compunere.

¹⁵⁹ *Idem*, p. 525.

¹⁶⁰ *Idem*.

¹⁶¹ Aceasta întrucât citările pot fi folosite și cu alt scop decât acela de a indica preluarea unei idei sau a unui fragment de text, precum în cazul citărilor care menționează doar o școală de gândire, un gânditor anume, un curent etc. fără a se cantona la o operă anume. Diane PECORARI, *Academic Writing and Plagiarism: A Linguistic Analysis*, Continuum, 2008, p. 44 și bibliografia citată acolo.

subsol sau doar în formatul unor note. Am mai arătat că referința bibliografică se regăsește doar în bibliografie, referințele fiind citările ce sunt construite din suficient de multe elemente care să permită identificarea lucrului citat. Din această perspectivă, credem că lucrarea noastră sporește eforturile depuse de autorii ce ne-au premers demersului de conceptualizare și explicare a activității de citare.

Anexa II: Aspecte etimologice

Sensurile verbului „a cita” sunt preluate din latină pe filieră franceză¹⁶². Verbele „a cita” și „a citi” nu sunt înrudite, verbul „a citi” provine în limba română din slavă¹⁶³. Termenul latin *citare* a fost utilizat în limba de origine cu varii denotații. Sensurile latine evoluează din epoca republicană în cea imperială. „În epoca republicană, la Roma, „*citare*” e folosit cu sensul politico-juridic de «convocare», de «invocare a mărturiei cuiva». și cu cel de «a menționa mărturia cuiva». „... În epoca imperială, «*citare*» dobândește sensul de «a pune în mișcare», «a excita, a provoca», iar în limbaj rustic «a împinge, a produce» [...] Doar din secolul XIV, franceza juridică îl preia în locuțiunea «*citer en justice*» cu sensul de «a soma să apară în fața justiției». Abia în secolul XVII, termenul *citer*, preia în franceză sensul latinesc de «a menționa cuvintele, scrierile unui autor în susținerea [propiilor afirmații]»¹⁶⁴.” În română, precum în franceză, întâlnim în familia lexicală a termenului *citare* termeni precum: „a incita”, „a excita”, „a recita” sau „reciti”, „a resuscita” sau „a suscita”.

¹⁶² ACADEMIA ROMÂNĂ, Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan - Al. Rosetti”, *MDA...*, t. I, literele a-c, p. 542 (din fr. *citer*, lat. *citare*); ACADEMIA ROMÂNĂ, Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan - Al. Rosetti”, *DEX...*, p. 207 la termenii „cita” și „citare”.

¹⁶³ ACADEMIA ROMÂNĂ, Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan - Al. Rosetti”, *MDA...*, t. I, literele a-c, p. 543, la termenul „citi” unde se indică o etimologie din vechea slavonă (чисти) deși radicalul este întâlnit și în sanscrită, latină, lituaniană, v: Mihai VINEREANU; *Dicționar etimologic al limbii române pe baza cercetărilor de indo-europeanistică*, Alcor Edimpex, București, 2008, p. 232, la termenul „citi”. În latină cuvântul utilizat era *lego*, copiat din greacă, care a dat *lex/lege* [Félix GAFFIOT, *Dictionnaire latin-français*, Hachette, Paris, 1934, online: <https://gaffiot.org/61731>], întrucât *legea* se citea, fiind scrisă.

¹⁶⁴ A. REY, M. TOMI, T. HORDÉ, C. TANET, Alain REY [dir.], *Dictionnaire historique de la langue française...*, la termenul „*citer*”.

Anexa III: Dispozitivul de citare/conceptul de citare/citativul

Așa cum am observat, Regulamentul de ordine interioară al instanțelor judecătorești menționa și menționează și în 2022¹⁶⁵ pregătirea de către greșierul de ședință sau de cel anume desemnat în acest sens a „conceptelor de citare”. Ce sunt acestea? documente în care sunt identificați cei față de care trebuie verificată îndeplinirea procedurii de citare sau a dării termenului în cunoștință. În programul ECRIS al instanțelor, „conceptul de citare” a fost denumit „citativ”¹⁶⁶. Termenul „citativ” e străin limbii române, așa cum denotă toate dicționarele consultate pentru această lucrare, nefiind receptat nici măcar de DOOM, ediția a 3-a. Cu toate acestea, prezența în ECRIS i-a asigurat menționarea în mai bine de 27700 de hotărâri, conform indexării din baza de date Sintact.ro. „*Citativul*” ar fi, de fapt, „dispozitivul de citare” de odinioară¹⁶⁷.

În aceeași notă critică, „dispozitivul de citare” e invocat de unii autori ca desemnând și ansamblul de inscripții prin care se marchează – cu semne specifice – fragmentul sau ideile preluate și descrierile, cu exactitate, a surselor de unde acestea provin¹⁶⁸. Confuzie pentru juriști cu zisele „concepțe

¹⁶⁵ Art. 100 alin. (1); art. 125; art. 126 alin. (3) ROIIJ.

¹⁶⁶ Despre includerea în ECRIS a termenului: Fănică CIOLACU, Giorgiana VIOREL, *Ghid practic în domeniul managementului activității greșierului în procesul civil*, s.n.s., s.l., s.a., online: http://inm-lex.ro/fisiere/d_1821/Ghid%20Managementul%20activitatii%20greșierului%20in%20procesul%20civil.pdf, arhivă: <https://perma.cc/H6BW-G2RA>, pp. 97-106.

¹⁶⁷ Silviu RAȚIU, „Râvnă fără pricepere?”, *Actualități Arad*, 2013, online: <https://www.actualitati-arad.ro/ravna-fara-pricepere/>, arhivă: <https://perma.cc/L7PT-ZPDS>.

¹⁶⁸ V. DOCEA, „Citarea...”, pp. 523-524. Alături de termenul „dispozitiv de citare”, alternativ, s-ar folosi, pentru desemnarea aceleiași noțiuni, și termenii de „aparat critic”, „sistem de note” sau „sistem de referințe bibliografice”. *Idem*, p. 523, n. 3. Dintre acestea, „sistemul de referințe

de citare” din procedura de judecată – desemnate, în trecut, prin același termen de „dispozitiv de citare”. Ambele noțiuni par desuete. Astăzi, răspunsul la cum se construiește o citare și cum se marchează în text ne este dat de un set de reguli ce creează un sistem referențial, iar în România, acesta e actualmente descris de SR ISO 690:2021 ce nu are nevoie de asemenea denumiri pentru descrierea setului său de reguli.

bibliografice” pare mai apropiat de ceea ce Standardul ISO 690:2021 tratează ca reguli generice și speciale în identificarea și construcția citărilor. De semnalat că autorul elaborează un sistem de reflecție care observă în „dispozitivul de citare” trei componente: semnele grafice care marchează un citat, descrierea sursei și cheia citării (cifra notei). Cu privire la descrierea sursei arată că „unii autori o numesc *referință bibliografică*, [s.a.] iar cea mai cunoscută formă este cea a notei de subsol” cf.: *idem*, p. 525. Noi propunem versiunea actualmente standardizată a definiției referinței bibliografice ce e o „citare completă” (cf.: ISO 690:2021(en), p. 6, pg. 3.38) și că nu se identifică cu o notă de subsol ci se poate regăsi într-o notă de subsol sau într-o listă bibliografică, într-un titlu al unei lucrări recenzate ori în cadrul unui text (cf. *Idem*, pg. 3.38 n.1 la termenul „*reference*”). Totodată, există și citări care nu sunt referințe bibliografice întrucât nu sunt suficient de precise și detaliate pentru a permite identificarea și localizarea *res*-ului citat în scopul obținerii sale (cf.: *idem*, p. 2, pg. 3.5 la termenul „*citation*” unde se indică că o citare e doar o menționare a unei resurse informaționale în cadrul unei alte resurse informaționale.”).

VII. Bibliografie

- A.R.S.R., INSTITUTUL DE LINGVISTICĂ DIN BUCUREȘTI; MACREA D. [dir.],
Dicționarul limbii române moderne, Editura Academiei Republicii
Populare Române, București, 1958;
- ACADEMIA ROMÂNĂ, INSTITUTUL DE LINGVISTICĂ „IORGU IORDAN - AL.
ROSETTI”, *Dicționarul limbii române*, t. 2: C/19, Editura Academiei
Române, București, 2010;
- ACADEMIA ROMÂNĂ, INSTITUTUL DE LINGVISTICĂ „IORGU IORDAN - AL.
ROSETTI”, *Îndreptar ortografic, ortoepic și de punctuație*, (ed.),
Univers Enciclopedic, București, 1995
- ACADEMIA ROMÂNĂ, INSTITUTUL DE LINGVISTICĂ „IORGU IORDAN - AL.
ROSETTI”, *Mic dicționar academic*, t. I, literele a-c, Univers
Enciclopedic, București, 2010;
- ACADEMIA ROMÂNĂ, INSTITUTUL DE LINGVISTICĂ „IORGU IORDAN - AL.
ROSETTI”, AVRAM L., Z. CREȚA, C. GHEORGHE, A. GHERMAN, D.
GRĂDINESCU, E. GUȚULESCU, I. KOCH, L. MAREȘ, G. MITRAN, E.
POPA, S. SĂVULESCU, A. ȘTEFĂNESCU, R. TRIF, R. TULBURE (dir.),
Dicționarul explicativ al limbii române: DEX, (ed.), Univers
Enciclopedic, București, 2016;
- ASOCIAȚIA DE STANDARDIZARE DIN ROMÂNIA, „Standarde anulate”, *Buletinul
Standardizării*, - iulie 2018, online: [https://www.asro.ro/wp-
content/uploads/2018/08/BS-august-2018-web.pdf](https://www.asro.ro/wp-content/uploads/2018/08/BS-august-2018-web.pdf), arhivă:
<https://perma.cc/R39Y-7DST>;
- ASOCIAȚIA DE STANDARDIZARE DIN ROMÂNIA, „Standarde anulate”, *Buletinul
Standardizării*, - august 2019, online: [https://www.asro.ro/wp-
content/uploads/2019/12/Pages-from-BS-08-2019-web.pdf](https://www.asro.ro/wp-content/uploads/2019/12/Pages-from-BS-08-2019-web.pdf), arhivă:
<https://perma.cc/52VN-YFMT>;

- BREBAN, V., *Dicționar al limbii române contemporane de uz curent*, Editura științifică și enciclopedică, București, 1980;
- CHELCEA, S., Cum să redactăm o lucrare de licență, o teză de doctorat, un articol științific, în domeniul științelor socioumane, (ed.), comunicare.ro, București, 2010;
- CIOLACU, F.N., G. VIOREL, Ghid practic în domeniul managementului activității grefierului în procesul civil, s.n.s., s.l., s.a., online: http://inm-lex.ro/fisiere/d_1821/Ghid%20Managementul%20activitatii%20grefierului%20in%20procesul%20civil.pdf, arhivă: <https://perma.cc/H6BW-G2RA>;
- CODATA-ICSTI TASK GROUP ON DATA CITATION STANDARDS AND PRACTICES, M.Y. SOCHA, „Out of Cite, Out of Mind: The Current State of Practice, Policy, and Technology for the Citation of Data”, *Data Science Journal*, vol. 12, sept. 2013, online: <https://doi.org/10.2481/dsj.OSOM13-043>, arhivă: <https://perma.cc/82BY-E62G>;
- COUNCIL OF SCIENCE EDITORS, *Scientific Style and Format: The CSE Manual for Authors, Editors, and Publishers*, VIII [ed.], University of Chicago Press, Chicago, 2014;
- COUNCIL OF EUROPE, EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS, „Note explaining the mode of citation of the case-law of the Court and the Commission”, (2022), online: https://www.echr.coe.int/documents/note_citation_eng.pdf, arhivă: <https://perma.cc/X8GB-3VZR>;
- DATA CITATION SYNTHESIS GROUP, *Joint Declaration of Data Citation Principles* [HTML], online: <https://doi.org/10.25490/a97f-egyk>;
- DELEANU, I., V. MITEA, S. DELEANU, *Tratat de procedură civilă Vol. 1-3 Noul Cod de procedură civilă*, (ed.), I/III, Universul Juridic, 2013;

- DOCEA, V., „Citarea: Problemă juridică sau academică”, *Curierul Judiciar*, n. 9 2017, pp. 522-528;
- FLOREA, S., „Plagiatul și încălcarea drepturilor de autor”, *Revista Română de Dreptul Proprietății Intelectuale*, n. 4 2016, pp. 109-134;
- GAFFIOT, F., Dictionnaire latin-français, (ed.), Hachette, Paris, 1934, online: <https://gaffiot.org/61731>;
- IFLA STUDY GROUP ON THE FUNCTIONAL REQUIREMENTS FOR BIBLIOGRAPHIC RECORDS, *Functional requirements for bibliographic records*, as amended and corrected through February 2009 [ed.], IFLA, Haga, 1997, online: <http://www.ifla.org/VII/s13/frbr/>;
- INTERNATIONAL FEDERATION OF LIBRARY ASSOCIATIONS AND INSTITUTIONS, *IFLA Library Reference Model A conceptual Model for Bibliographic Information*, December 2017 [ed.], IFLA, Haga, 2017, online: https://repository.ifla.org/bitstream/123456789/40/1/ifla-irm-august-2017_rev201712.pdf, arhivă: <https://perma.cc/QHV9-2VB7>;
- INTERNATIONAL FEDERATION OF LIBRARY ASSOCIATIONS AND INSTITUTIONS, *International Standard Bibliographic Description*, 2021 Update to the 2011 Consolidated Edition [ed.], IFLA, Haga, 2022, online: <https://repository.ifla.org/handle/123456789/1939>;
- INTERNATIONAL ORGANIZATION FOR STANDARDIZATION, ISO 690:1987 Documentation – Bibliographic references – Content, form and structure, ISO 690:1987(en), Switzerland, 1987, online: <https://www.iso.org/standard/4888.html>;
- INTERNATIONAL ORGANIZATION FOR STANDARDIZATION, ISO 690-2:1997 Information and documentation – Bibliographic references – Part 2: Electronic documents or parts thereof, ISO 690-2:1997(en), Switzerland, 1997, online: <https://www.iso.org/standard/25921.html>;

INTERNATIONAL ORGANIZATION FOR STANDARDIZATION, ISO 690:2010 Information and documentation – Guidelines for bibliographic references and citations to information resources, ISO 690:2010(en), Switzerland, 2010, online: <https://www.iso.org/standard/43320.html>;

INTERNATIONAL ORGANIZATION FOR STANDARDIZATION, ISO 5127:2017(en) Information and documentation – Foundation and vocabulary, ISO 5127:2017(en), Switzerland, 2017, online: <https://www.iso.org/obp/ui/#iso:std:iso:5127:ed-2:v1:en>;

INTERNATIONAL ORGANIZATION FOR STANDARDIZATION, International standard 690:2021: Information and documentation Guidelines for bibliographic references and citations to information resources, ISO 690:2021(en), Switzerland, 2021;

LIPSON, C., Cite right: a quick guide to citation styles -- MLA, APA, Chicago, the sciences, professions, and more, a 3-a [ed.], The University of Chicago Press, Chicago, London, 2018;

MINISTERUL CERCETĂRII ȘI INOVĂRII, CONSILIUL NAȚIONAL DE ETICĂ A CERCETĂRII ȘTIINȚIFICE, DEZVOLTĂRII TEHNOLOGICE ȘI INOVĂRII, *Ghid pentru identificarea plagiatului în lucrările științifice*, 2017, online: https://cnecsdti.research.gov.ro/wp-content/uploads/cne/2017/12/Ghid_identificare_plagiat_final_site.pdf, arhivă: <https://perma.cc/V6MH-PW7G>;

MINISTERUL CERCETĂRII ȘI INOVĂRII, CONSILIUL NAȚIONAL DE ETICĂ A CERCETĂRII ȘTIINȚIFICE, DEZVOLTĂRII TEHNOLOGICE ȘI INOVĂRII, *Ghid de integritate în cercetarea științifică*, București, 2020, online: <https://www.research.gov.ro/uploads/sistemul-de-cercetare/organisme-consultative/cnecsdti/2020/ghid-integritate-in-cercetarea-stiintifica-cne-2021.pdf>, arhivă: <https://perma.cc/V2UQ-CYSH>;

- NATIONAL INFORMATION STANDARDS ORGANISATION, ANSI/NISO Z39.29-2005 (R2010) Bibliographic References, ANSI/NISO Z39.29-2005, Baltimore, 2005/2010, online: https://groups.niso.org/higherlogic/ws/public/download/12969/Z39_29_2005_R2010.pdf;
- NATIONAL RESEARCH COUNCIL OF THE NATIONAL ACADEMIES, BOARD ON RESEARCH DATA AND INFORMATION POLICY AND GLOBAL AFFAIRS, *For Attribution: Developing Data Attribution and Citation Practices and Standards: Summary of an International Workshop (2012)*, The National Academies Press, Washington, DC, 2012, online: <https://doi.org/10.17226/13564>;
- OPREA, I., C.-G. PAMFIL, R. RADU, V. ZĂSTROIU; VIDRAȘCU A.Ș.F. [dir.], *Noul dicționar universal al limbii române*, Litera Internațional, Italia, 2006;
- PECORARI, D., *Academic Writing and Plagiarism: A Linguistic Analysis*, (ed.), Continuum, 2008;
- PELICAN, G., „Plagiatul - o plagă academică endemică. Scurte considerații”, *Revista Themis*, n. 1-2 2021, pp. 229-241;
- POSNER, R.A., *The little book of plagiarism*, (ed.), Pantheon Books, New York, N.Y., 2007;
- RATIU, S., „Râvnă fără pricepere?”, *Actualități Arad*, 2013, online: <https://www.actualitati-arad.ro/ravna-fara-pricepere/>, arhivă: <https://perma.cc/L7PT-ZPDS>;
- REPANOVICI, A., *Managementul resurselor informaționale în cercetarea științifică*, (ed.), Editura Universității „Transilvania”, Brașov, 2008;
- REY, A., M. TOMI, T. HORDÉ, C. TANET; REY A. [dir.], *Dictionnaire historique de la langue française : contenant les mots français en usage et quelques autres délaissés, avec leur origine proche et lointaine ... Nouvelle édition augmentée/2*, Le Robert, Paris, 2016;

- ROȘ, V., „Dreptul de citare”, *Revista Română de Dreptul Proprietății Intelectuale*, n. 3 2009, pp. 15-34;
- TURABIAN, K.L., *A manual for writers of research papers, theses, and dissertations: Chicago Style for students and researchers*, (ed.), (col.): „Chicago guides to writing, editing, and publishing”, 2018;
- ULICI C.-O., *Forma citatului juridic*, Cluj-Napoca, 2014, online: <https://www.ulici.ro/carte/FCJ.pdf>, arhivă: <https://perma.cc/EOF6-W2HJ/>;
- UNIVERSITY OF OXFORD FACULTY OF LAW, *Oscola : the Oxford University standard for citation of legal authorities*, GOUDKAMP J., E. WELLS, D. NOLAN (dir.), Hart Publishing, Oxford, 2012, online: https://www.law.ox.ac.uk/sites/files/oxlaw/oscola_4th_edn_hart_2012.pdf, arhivă: <https://perma.cc/82BY-E62G>;
- VASILESCU, P., „Discursul juridic. O introducere. (I)”, *Studia Universitatis Babeș-Bolyai Iurisprudentia*, vol. 65 n. 3 2020, [https://doi.org/10.24193/SUBBiur.65\(2020\).3.3](https://doi.org/10.24193/SUBBiur.65(2020).3.3), pp. 91-112;
- VINEREANU, M., *Dicționar etimologic al limbii române pe baza cercetărilor de indo-europenistică*, Alcor Edimpex, București, 2008;
- WELSH, A.B.S., *Practical cataloguing : AACR, RDA and MARC21*, (ed.), Facet, London, 2009.